

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

DEPARTAMENT NAUKI, OŚWIATY I DZIEDZICTWA
NARODOWEGO

Nr ewid: 158/2007 P/07/077/KNO
KNO-41001/2007

Informacja o wynikach kontroli nadawania stopni i tytułu naukowego

W a r s z a w a l u t y 2 0 0 8 r .

Misja *Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej.*

Wizja *Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa.*

Informacja

o wynikach kontroli nadawania stopni i tytułu naukowego

Dyrektor
Departamentu Nauki, Oświaty i
Dziedzictwa Narodowego

Grzegorz Buczyński

Zatwierdzam:

Józef Górny
Wiceprezes
Najwyższej Izby Kontroli
Warszawa, dnia 22 lutego 2008 r.

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
00 950 Warszawa
tel./fax: 0 – prefiks - 22 444 5000
www.nik.gov.pl

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie	1
2. Podsumowanie wyników kontroli.....	2
2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności	2
2.2. Synteza wyników kontroli	3
2.3. Wnioski	8
3. Ważniejsze wyniki kontroli	9
3.1. Charakterystyka stanu prawnego oraz uwarunkowań ekonomicznych i organizacyjnych.....	9
3.2. Istotne ustalenia kontroli	17
3.2.1. Spełnianie przez szkoły wyższe wymogów kadrowych do prowadzenia działalności dydaktycznej	17
3.2.2. Wykorzystywanie przez publiczne szkoły wyższe uprawnień do nadawania stopni i tytułu naukowego.....	21
3.2.3. Prowadzenie studiów doktoranckich	27
3.2.4. Wykorzystywanie przez szkoły wyższe środków publicznych przeznaczonych na działalność statutową i badania własne.....	29
3.2.5. Realizacja zadań ustawowych przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów	31
4. Informacje dodatkowe o przeprowadzonej kontroli	39
4.1. Przygotowanie kontroli	39
4.2. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli przez NIK	39

Załączniki:

1. Wykaz najważniejszych, normatywnych aktów prawnych.
2. Wykaz skontrolowanych jednostek i osób kierujących tymi jednostkami oraz jednostek organizacyjnych NIK, które przeprowadziły kontrole.
3. Podstawowe dane dotyczące skontrolowanych szkół wyższych.
4. Liczba studentów przypadających na jednego nauczyciela akademickiego w roku akademickim 2006/2007, w skontrolowanych szkołach wyższych.
5. Nadawanie stopni i tytułów naukowych w wybranych krajach UE oraz w USA.
6. Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli.

1. Wprowadzenie

Temat kontroli

Kontrola pn. „Nadawanie stopni i tytułu naukowego” (nr P/07/077) została podjęta z inicjatywy Najwyższej Izby Kontroli. Kontrolą objęto lata akademickie 2005/2006 oraz 2006/2007.

Cele i zakres kontroli

Celem kontroli była ocena prawidłowości wykorzystania - przez publiczne szkoły wyższe (uczelnie) – uprawnień do nadawania stopni naukowych, wynikających ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym¹ oraz ocena wykonania zadań wynikających z ustawy o stopniach i tytule naukowym² przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów (Centralna Komisja).

W trakcie kontroli dokonano również oceny spełniania przez skontrolowane uczelnie wymogów w zakresie proporcji liczby nauczycieli akademickich do liczby studentów.

Kontrolą objęto 29 ze 130 istniejących publicznych szkół wyższych, w tym 5 z 18 uczelni artystycznych, które miały najwięcej uprawnień do nadawania stopni naukowych oraz Centralną Komisję. Kontrolę przeprowadzono na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o NIK³, z uwzględnieniem kryteriów określonych w art. 5 ust. 1 tej ustawy, tj. pod względem legalności, celowości, rzetelności i gospodarności.

Uzasadnienie podjęcia kontroli

Jednym z podstawowych zadań uczelni, wynikających z ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, jest kształcenie i promowanie kard naukowych.

Kontrolę uzasadniały wyniki analizy przedkontrolnej, opartej m.in. na ustaleniach kontroli rozpoznawczych oraz wcześniejszych kontroli NIK w publicznych szkołach wyższych⁴. Z kontroli tych wynikały nieprawidłowości polegające m.in. na: niedoborze wysoko kwalifikowanych nauczycieli akademickich, wykorzystywaniu w niewystarczającym stopniu uprawnień do nadawania stopni naukowych oraz niewielkich efektach kształcenia na studiach doktoranckich.

¹ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365, ze zm.), zwana dalej „ustawą – Prawo o szkolnictwie wyższym”.

² Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, ze zm.), zwana dalej „ustawą o stopniach i tytule naukowym”.

³ Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz. U. z 2007 r. Nr 231, poz. 1701, ze zm.), zwana dalej „ustawą o NIK”.

⁴ Kontrola przeprowadzona w 2002 r. pn. „Odpłatność za studia w państwowych szkołach wyższych (nr P/01/039) i kontrola sprawdzająca, przeprowadzona w 2006 r. pn. „Odpłatność za studia w państwowych szkołach wyższych” (nr K/05/001), a także kontrole: z 2004 r. pn. „Organizacja i finansowanie działalności dydaktycznej w państwowych wyższych szkołach zawodowych” (nr P/03/078), z 2005 r. pn. „Warunki kadrowe i materialne działalności dydaktycznej w zamiejscowych jednostkach organizacyjnych państwowych szkół wyższych” (nr P/04/086) oraz z 2005 r. pn. „Działalność Państwowej Komisji Akredytacyjnej” (nr P/04/083). Więcej na temat najważniejszych ustaleń ww. kontroli na str. 41.

2. Podsumowanie wyników kontroli

2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności

Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie ocenia prawidłowość wykorzystywania, przez skontrolowane publiczne szkoły wyższe, uprawnień do nadawania stopni naukowych, pomimo stwierdzenia nieprawidłowości polegających w szczególności na nieprzestrzeganiu trybu uzyskiwania stopni naukowych w 11 uczelniach (40%).

W 6 skontrolowanych uczelniach (20%) zawarto umowy cywilnoprawne na prowadzenie zajęć dydaktycznych w godzinach ponadwymiarowych z nauczycielami akademickimi, zatrudnionymi w macierzystej uczelni na podstawie mianowania lub umowy o pracę, co było niezgodne z ustawą - Prawo o szkolnictwie wyższym.

Ponadto ustalono, że w roku akademickim 2005/2006 w 10 uczelniach (35%) nie zachowano norm w zakresie wymaganej przepisami prawnymi proporcji liczby nauczycieli akademickich do liczby studentów. W roku akademickim 2006/2007 norm w tym zakresie nie zachowano w 3 uczelniach (10%).

W ocenie NIK, w większości skontrolowanych uczelni kształcenie na studiach doktoranckich przyniosło niewielkie efekty w postaci liczby osób, uczestników studiów doktoranckich, które uzyskały stopień doktora. W niektórych uczelniach stopień naukowy doktora uzyskało tylko kilka procent uczestników tych studiów.

Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie ocenia działalność Centralnej Komisji, pomimo stwierdzenia istotnych nieprawidłowości, polegających na niewykonywaniu zadań ustawowych, dotyczących:

- 1) zaniechania dokonywania okresowych ocen poziomu działalności naukowej lub artystycznej jednostek organizacyjnych uczelni, która stanowi podstawę do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego,
- 2) przyznawania lub przywracania zawieszonych uprawnień do nadawania stopni naukowych jednostkom organizacyjnym uczelni, które nie spełniały ustawowych wymagań,
- 3) nieokreślenia warunków kontynuowania wszczętych przewodów doktorskich i habilitacyjnych w jednostkach organizacyjnych szkół wyższych, w których uprawnienia do ich nadawania uległy zawieszeniu z mocy prawa, lub niewskazania innej jednostki organizacyjnej w której mogą być kontynuowane,
- 4) wydawania decyzji bez zachowania formy określonej w Kpa oraz niedotrzymywania ustawowych terminów ich wydawania.

2.2. Synteza wyników kontroli

- 1. W roku akademickim 2006/2007 w skontrolowanych uczelniach uprawnienia do nadawania stopni naukowych posiadało 215 jednostek organizacyjnych (łącznie 522 uprawnień, z tego 297 – doktora i 225 – doktora habilitowanego). Jednostki te spełniały – poza 3 przypadkami - wymogi kadrowe warunkujące posiadanie tych uprawnień.**

Spośród ww. 3 przypadków, 2 jednostki poinformowały Centralną Komisję - zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule naukowym - o zmianach w stanie zatrudnienia, skutkujących zawieszeniem uprawnień z mocy prawa.

Natomiast Wydział Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, posiadający uprawnienia do nadawania stopnia doktora w zakresie 2 dziedzin, nie poinformował Centralnej Komisji o ich zawieszeniu z mocy prawa. [str. 21-22 i 33]

- 2. W 11 szkołach wyższych (tj. 37,9% skontrolowanych) nie przestrzegano trybu uzyskiwania stopni i tytułu naukowego, określonego w ustawie o stopniach i tytule naukowym.**

Stwierdzone nieprawidłowości w tym zakresie polegały na nierejestrowaniu terminów kolejnych etapów postępowania w sprawie procedury uzyskiwania stopni i tytułu naukowego oraz niedotrzymywaniu ustalonych terminów. [str. 25-26]

- 3. W ocenie NIK, w skontrolowanych uczelniach uzyskiwanie stopni i tytułu naukowego wykazywało niewielką dynamikę.**

W 2006 r. wszczęto: 2.794 postępowania o nadanie stopnia doktora, 378 o nadanie stopnia doktora habilitowanego i 240 o nadanie tytułu naukowego.

W stosunku do 2005 r. było to: 130 mniej postępowań o nadanie stopnia doktora (o 4,7%), więcej o 3 postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego (o 0,8%) oraz mniej o 8 postępowań o nadanie tytułu naukowego (o 3,3%).

W 2006 r. w skontrolowanych szkołach wyższych: 2.379 osób uzyskało stopień doktora (więcej niż w 2005 r. o 33 osoby, tj. 1,4%), 415 osób uzyskało stopień doktora habilitowanego (więcej o 27 osób, tj. o 6,5%) i 259 osób uzyskało tytuł naukowy (mniej o 16 osób, tj. o 6,2%).

Do przyczyn niewielkiej dynamiki w uzyskiwaniu stopni i tytułu naukowego można zaliczyć niewielkie i malejące z roku na rok środki finansowe na badania własne oraz niewielkie efekty kształcenia na studiach doktoranckich.

We wszystkich skontrolowanych szkołach wyższych na badania własne, będące istotnym czynnikiem rozwoju kadry pracowników naukowych i dydaktycznych, przeznaczano w badanym okresie coraz mniejsze środki finansowe.

W 2006 r. środki finansowe na badania własne zmniejszyły się w stosunku do 2005 r. o 1.017 tys. zł (tj. o 1,6%), a w stosunku do 2003 r. o 29,5%. Skontrolowane szkoły wyższe otrzymywały zaledwie około połowy wnioskowanych środków na działalność badawczą. [str. 13-17 oraz 21-26]

4. W większości spośród 25 skontrolowanych uczelni, które prowadziły studia doktoranckie, stwierdzono niewielkie efekty kształcenia na tych studiach.

Efekty kształcenia na studiach doktoranckich, mierzone procentem osób które uzyskały stopień naukowy doktora, w trakcie lub po ukończeniu studiów doktoranckich w badanym okresie (do czasu zakończenia kontroli NIK), w stosunku osób rozpoczynających studia doktoranckie, wynosiły w 15 skontrolowanych uczelniach od 1,6% do 20,0%, w 8 uczelniach od 20 do 40%, a tylko w 2 uczelniach przekraczały 40%. [str. 21-31]

5. W roku akademickim 2005/2006 jedna trzecia skontrolowanych uczelni nie spełniała wymogów w zakresie proporcji liczby nauczycieli akademickich do liczby studentów na prowadzonych przez nie kierunkach studiów.

W roku akademickim 2005/2006 wymogów tych nie spełniało 10 uczelni na 29 skontrolowanych (34,5%) łącznie na 36 kierunkach, a w roku akademickim 2006/2007 - 3 uczelnie (10,3%) na 8 kierunkach. Poprawa, jaka nastąpiła w roku akademickim 2006/2007 spowodowana była głównie wprowadzeniem w 2006 r. złagodzonych wymogów w tym zakresie⁵.

Należy podkreślić, że w porównaniu z rokiem akademickim 1990/1991, w roku akademickim 2006/2007 liczba uczelni wszystkich typów wzrosła o 336, tj. czterokrotnie, liczba studentów zwiększyła się o 1.537.600 osób, tj. prawie czterokrotnie, a liczba nauczycieli akademickich wzrosła o 35.272 osób, tj. tylko o 57,4%.

⁵ Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 28 marca 2002 r. w sprawie warunków, jakie powinna spełniać uczelnia, aby utworzyć i prowadzić kierunek studiów, oraz nazw kierunków studiów (Dz. U. Nr 55, poz. 480, ze zm.) do minimum kadrowego nauczycieli akademickich zaliczano profesorów i doktorów habilitowanych, a zgodnie z rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać jednostki organizacyjne uczelni, aby prowadzić studia na określonym kierunku i poziomie kształcenia (Dz. U. Nr 144, poz. 1048) do minimum zaliczono również nauczycieli akademickich ze stopniem naukowym doktora (jednostki organizacyjne szkół wyższych zobowiązane zostały – zgodnie z § 13 ust. 1 ww. rozporządzenia, do dostosowania się, do dnia 1 października 2007 r., do obowiązujących wymogów).

Ponadto w 2 spośród 5 skontrolowanych uczelni artystycznych (tj. 40%) stwierdzono, że liczba studentów studiujących na studiach stacjonarnych była mniejsza od liczby studentów na studiach niestacjonarnych, co nie jest zgodne z art. 163 ust. 2 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym. [str.13-21]

6. W 6 uczelniach (20,7%) zawarto umowy cywilnoprawne (umowy o dzieło lub umowy zlecenia) z nauczycielami akademickimi na prowadzenie zajęć dydaktycznych w godzinach ponadwymiarowych w macierzystej szkole wyższej.

Stanowi to naruszenie art. 101 i 102 w związku z art. 85 ust. 1 ustawy o szkolnictwie wyższym⁶ oraz art. 130 i 131, w związku z art. 118 ust. 1 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym.

Wyżej wymienione przepisy nie przewidują możliwości zawierania umów cywilnoprawnych na prowadzenie zajęć dydaktycznych w godzinach ponadwymiarowych w macierzystej uczelni, w której nauczyciel akademicki jest zatrudniony na podstawie mianowania lub umowy o pracę. [str. 20-21]

7. Centralna Komisja nie realizowała niektórych zadań określonych w ustawie o stopniach i tytule naukowym.

Dotyczyło to:

- zaniechania dokonywania okresowych ocen poziomu działalności naukowej lub artystycznej jednostek organizacyjnych szkół wyższych, stanowiącej podstawę do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego, do czego była zobowiązana przepisami określonymi w art. 9 ust. 1 ww. ustawy;
- przyznawania lub przywracania uprawnień do nadawania stopni naukowych jednostkom organizacyjnym uczelni, które nie spełniały ustawowych wymagań. *Centralna Komisja, pomimo stwierdzenia istotnych nieprawidłowości w 15 jednostkach organizacyjnych (spośród 22 objętych kontrolą przez Centralną Komisję) w zakresie zasadności 72 uchwał o nadaniu stopnia doktora (39,1% spośród 184 poddanych ocenie), w tym m. in. nadawanie stopnia doktora w dziedzinach i dyscyplinach, w których jednostki nie posiadały uprawnień, nie skorzystała z możliwości określonych w art. 9 ust. 2 ww. ustawy, tj. ograniczenia, zawieszenia lub cofnięcia uprawnień;*

⁶ Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 65, poz. 385, ze zm.) obowiązywała do dnia 31 sierpnia 2005 r. Od dnia 1 września 2005 r. obowiązuje ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym.

- nieokreślenia warunków kontynuowania wszczętych przewodów doktorskich i habilitacyjnych w jednostkach organizacyjnych szkół wyższych, w których uprawnienia do ich nadawania uległy zawieszeniu z mocy prawa. *Centralna Komisja nie określiła warunków kontynuowania 40 spośród 88 wszczętych przewodów doktorskich i habilitacyjnych w 8 jednostkach organizacyjnych, których uprawnienia uległy zawieszeniu z mocy prawa, a od 18 z nich - nie zażądała informacji o wszczętych przewodach, co nie było zgodne z art. 8 ust. 4 ww. ustawy.*

Niepełna lub nieprawidłowa realizacja zadań ustawowych ograniczała skuteczny nadzór Centralnej Komisji nad prawidłowym wykorzystywaniem przez jednostki organizacyjne posiadanych uprawnień do nadawania stopni. [str. 31-35]

8. Centralna Komisja nie dostosowała statutu do wymogów ustawy o stopniach i tytule naukowym.

Centralna Komisja nie określiła w swoim statucie szczegółowych zasad powoływania recenzentów: w przewodach habilitacyjnych (art. 20 ust. 5a pkt 2 ww. ustawy), w postępowaniach o nadanie tytułu profesora (art. 27 ust. 4 ww. ustawy), a także wyrażania opinii w zakresie zatrudnienia w szkołach wyższych na stanowisku profesora nadzwyczajnego osób nieposiadających stopnia doktora habilitowanego (art. 33 ust. 2 ww. ustawy), co wynikało z wprowadzenia w życie z dniem 1 września 2005 r. zmian do ustawy o stopniach i tytule na mocy ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym.

Ponadto Prezydium Centralnej Komisji nie dopełniło obowiązku wynikającego z § 4 pkt 3 statutu, tj. nie określiło trybu postępowania opiniodawczego w sprawach dotyczących:

- 1) oceny kwalifikacyjnej kandydatów do tytułu profesora,
- 2) uprawnień do nadawania stopni naukowych,
- 3) odwołań jednostek organizacyjnych od decyzji Centralnej Komisji w ww. sprawach,

czego konsekwencją był m. in. brak kryteriów powoływania recenzentów. [str. 31-35]

9. Centralna Komisja przyznawała i przywracała uprawnienia do nadawania stopni naukowych i stopni w zakresie sztuki jednostkom organizacyjnym, które nie spełniały ustawowych wymagań w zakresie liczby zatrudnionych osób posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego.

Stwierdzono, że z naruszeniem art. 6 ust. 4 ustawy o stopniach i tytule naukowym, przyjęto zasadę przyznawania i przywracania uprawnień jednostkom organizacyjnym, w których do liczby osób zatrudnionych - posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego zaliczano również te osoby, które po uzyskaniu tytułu lub stopnia doktora habilitowanego przepracowały w tej jednostce krócej niż jeden rok.

Przyznano uprawnienia do nadawania stopnia doktora 3 jednostkom organizacyjnym, spośród 33 (9,1%) objętych kontrolą NIK, w których liczba zatrudnionych osób reprezentujących dyscyplinę, w której jednostki te otrzymały uprawnienia, była niższa od wymaganej, co było niezgodne z art. 6 ust. 3 ustawy o stopniach i tytule naukowym.

Kontrola wykazała także, że decyzje o przywróceniu uprawnień zawieszonych z mocy prawa nie były poprzedzane weryfikacją faktycznego stanu zatrudnienia, uprawniającego do ich przywrócenia. [str. 35-38]

10. Centralna Komisja realizowała swoje zadania z naruszeniem zasad określonych w ustawie o stopniach i tytule naukowym, tj. nie dotrzymywała terminów rozstrzygania spraw oraz nie przestrzegała przepisów Kpa.⁷

Spośród 190 objętych kontrolą postępowań Centralnej Komisji, w 147 przypadkach (77,4%) nie zostały dotrzymane sześciomiesięczne terminy ich rozpatrzenia określone w ustawie o stopniach i tytule, tj.: w art. 28 ust. 2 – w sprawach uchwał o przedstawieniu kandydatów lub odmowie jego przedstawienia o nadanie tytułu profesora (58,5% spośród 41 skontrolowanych spraw), w art. 19 ust. 1 – w sprawach uchwał o nadaniu stopnia doktora habilitowanego (74,2% spośród 66 skontrolowanych spraw) oraz art. 5 ust. 3 – w sprawach wniosków o przyznanie uprawnień do nadawania stopni naukowych i w zakresie sztuki (89,2% spośród 83 skontrolowanych wniosków).

Centralna Komisja nie realizowała obowiązku wynikającego z art. 29 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule naukowym, tj. w większości skontrolowanych postępowań, kończących się wydaniem decyzji administracyjnych, nie stosowała przepisów Kpa.

Stwierdzono, że forma decyzji administracyjnych określona w art. 107 § 1 Kpa. spełniona była jedynie w przypadku decyzji w sprawach odmowy zatwierdzenia

⁷ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071, ze zm.).

uchwał jednostek organizacyjnych uczelni o nadaniu stopnia doktora habilitowanego oraz przedstawienia kandydata do tytułu profesora. [str. 34-37]

11. Kontrola ujawniła nieprawidłowości dotyczące finansowania kontrolo wanej działalności na łączną kwotę 6.558.680 zł.

Nieprawidłowości te dotyczyły prowadzenia zajęć dydaktycznych w godzinach ponadnormatywnych na podstawie umów cywilnoprawnych przez nauczycieli akademickich zatrudnionych w uczelni macierzystej. [str. 20-21]

2.3. Wnioski

W celu wyeliminowania stwierdzonych nieprawidłowości, rektorzy szkół wyższych powinni w szczególności:

- 1) zapewnić przestrzeganie trybu uzyskiwania stopni naukowych, zgodnie z ustawą o stopniach i tytule naukowym,
- 2) zaniechać zawierania umów cywilnoprawnych na prowadzenie zajęć dydaktycznych w godzinach nadwymiarowych z nauczycielami zatrudnionymi w macierzystej uczelni na podstawie mianowania lub umowy o pracę.

Ponadto, w ocenie NIK, rektorzy szkół wyższych powinni zbadać i ustalić przyczyny niewielkiej dynamiki w wykorzystywaniu uprawnień do nadawania stopni naukowych dla kształcenia i promowania kadr naukowych i dydaktycznych oraz niewielkich efektów kształcenia na studiach doktoranckich.

Centralna Komisja powinna:

- 1) dokonywać okresowych ocen poziomu działalności naukowej lub artystycznej jednostek organizacyjnych posiadających uprawnienia do nadawania stopni oraz określić procedury i kryteria dokonywania tych ocen,
- 2) każdorazowo określać warunki kontynuowania przewodów doktorskich i habilitacyjnych, wszczętych w jednostkach organizacyjnych przed dniem zawieszenia w nich uprawnień z mocy prawa, bądź też wskazywać inną jednostkę organizacyjną, w której przewody te będą kontynuowane,
- 3) wydawać rozstrzygnięcia w formie przewidzianej przepisami Kpa oraz przestrzegać ustawowych terminów ich podejmowania.

3. Ważniejsze wyniki kontroli

3.1. Charakterystyka stanu prawnego oraz uwarunkowań ekonomicznych i organizacyjnych

Charakterystyka stanu prawnego

1. Podstawowym aktem prawnym regulującym problematykę uzyskiwania stopni i tytułu naukowego i w zakresie sztuki jest ustawa o stopniach i tytule naukowym.

Stopnie doktora i doktora habilitowanego są nadawane w jednostkach organizacyjnych szkół wyższych i placówek naukowych⁸, które posiadają uprawnienie do ich nadawania, przy czym uprawnienie nadaje Centralna Komisja na wniosek jednostki organizacyjnej, biorąc pod uwagę poziom działalności naukowej lub artystycznej jednostki oraz liczbę zatrudnionych w niej osób posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego.

Uprawnienia do nadawania stopni naukowych jednostkom organizacyjnym szkół wyższych nadaje Centralna Komisja, po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (RGSW), wyrażanej w terminie trzech miesięcy od dnia otrzymania przez RGSW wniosku o wyrażenie opinii (art. 5 ust. 1 i 2 ww. ustawy). Centralna Komisja rozstrzyga o nadaniu uprawnienia w terminie 6 miesięcy od dnia otrzymania wniosku o przyznanie uprawnienia (art. 5 ust. 3 ww. ustawy).

Uprawnienie do nadawania stopnia doktora może otrzymać jednostka organizacyjna, która zatrudnia w pełnym wymiarze czasu pracy co najmniej 8 osób posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego, reprezentujących dziedzinę nauki lub dziedzinę sztuki w zakresie której jednostka organizacyjna ma otrzymać uprawnienie (art. 6 ust. 1 ww. ustawy). Natomiast uprawnienie do nadawania stopnia doktora habilitowanego może otrzymać jednostka organizacyjna, która zatrudnia w pełnym wymiarze czasu pracy co najmniej 12 osób posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego, reprezentujących dziedzinę nauki lub dziedzinę sztuki w zakresie której jednostka organizacyjna ma otrzymać uprawnienie, w tym co najmniej 6 osób posiadających tytuł profesora (art. 6 ust. 2 ww. ustawy).

Uprawnienie do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego może obejmować tylko te dyscypliny naukowe lub artystyczne, które w danej jednostce organizacyjnej są reprezentowane przez co najmniej 5 osób zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu pracy, posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego (art. 6 ust. 3 ww. ustawy).

⁸ Zgodnie z art. 4 pkt 3 ustawy o stopniach i tytule naukowym, za jednostkę organizacyjną bez bliższego określenia rozumie się wydział, inną jednostkę organizacyjną szkoły wyższej albo inną placówkę naukową.

Osoby posiadające tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego mogą być wliczane do minimalnej liczby osób zatrudnionych, tylko w jednej jednostce organizacyjnej, jeżeli są zatrudnione w tej jednostce nie krócej niż rok (art. 6 ust. 4 ww. ustawy).

Zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule naukowym, jednostka organizacyjna zawiadamia niezwłocznie Centralną Komisję o zmianach w stanie zatrudnienia wpływających na uprawnienie do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego, tj. poniżej minimum określonego w ww. art. 6 (art. 8 ust. 2 ww. ustawy). Centralna Komisja określa termin, nie dłuższy niż dwa lata, w którym jednostka jest obowiązana spełnić warunki do przywrócenia zawieszonych uprawnień.

Jeżeli jednostka organizacyjna w wyznaczonym terminie nie spełni warunków, Centralna Komisja cofa uprawnienie. Centralna Komisja określa warunki kontynuowania przewodów doktorskich i habilitacyjnych wszczętych przed dniem, o którym mowa w ust. 2, przez tę jednostkę organizacyjną albo wskazuje inną jednostkę organizacyjną, w której przewody te są kontynuowane (art. 8 ust. 3 i 4 ww. ustawy).

Centralna Komisja dokonuje okresowej oceny poziomu działalności naukowej lub artystycznej jednostki organizacyjnej, która stanowi podstawę do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego, a także zasadności uchwał w sprawie nadawania tych stopni. W przypadku gdy ta ocena jest negatywna, Centralna Komisja może: ograniczyć uprawnienie przez zobowiązanie jednostki organizacyjnej do przedstawiania Centralnej Komisji do zatwierdzenia każdej uchwały o nadaniu stopnia doktora; zawiesić uprawnienie na czas określony, nie dłuższy niż trzy lata lub cofnąć uprawnienie (art. 9 ust. 1 i 2 ww. ustawy).

W odniesieniu do przewodów wszczętych po 1 września 2005 r.⁹ uchwały o nadaniu stopnia doktora i doktora habilitowanego stają się prawomocne z chwilą ich podjęcia przez rady jednostek organizacyjnych (art. 15 i art. 19 ust. 1 ww. ustawy). Przewody doktorskie i habilitacyjne, niezakończone do wejścia w życie ww. ustawy, tj. do dnia 1 września 2005 r. – zgodnie z jej art. 51 - są prowadzone na podstawie przepisów dotychczasowych (uchwały rad jednostek organizacyjnych podlegały zatwierdzeniu przez Centralną Komisję¹⁰).

Tytuł profesora nadaje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wniosku Centralnej Komisji. Centralna Komisja może w szczególnych przypadkach, na wniosek rady właściwej jednostki organizacyjnej posiadającej uprawnienie do nadawania stopnia

⁹ Zmiany do ustawy o stopniach i tytule naukowym wprowadzone ustawą – Prawo o szkolnictwie wyższym (art. 251).

¹⁰ Ustawa o stopniach i tytule naukowym w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 sierpnia 2005 r.

doktora habilitowanego, dopuścić do wszczęcia postępowania o nadanie tytułu profesora osobie, która uzyskała stopień doktora i posiada wybitne osiągnięcia naukowe (art. 25 i art. 26 ust. 1 i 2 ww. ustawy).

Zgodnie z art. 29 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule naukowym, w postępowaniach dotyczących nadania stopnia doktora i doktora habilitowanego albo tytułu profesora oraz nadania, ograniczenia, zawieszenia i pozbawienia uprawnienia do nadawania tych stopni w zakresie nieuregulowanym w ustawie stosuje się przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego. Do zaskarżania decyzji wydanych w tych postępowaniach stosuje się przepisy o zaskarżaniu decyzji administracyjnych do sądu administracyjnego¹¹.

2. Od dnia 1 października 2006 r. kształtowanie się proporcji liczby nauczycieli akademickich do liczby studentów reguluje § 11 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać jednostki organizacyjne szkół wyższych, aby prowadzić studia na określonym kierunku i poziomie kształcenia¹², zwanego dalej „rozporządzeniem w sprawie warunków prowadzenia studiów na kierunku”.

Poprzednio warunki do prowadzenia studiów wyższych w zakresie proporcji liczby nauczycieli akademickich do liczby studentów były określone w § 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 28 marca 2002 r. w sprawie warunków, jakie powinna spełniać uczelnia, aby utworzyć i prowadzić kierunek studiów, oraz nazw kierunków studiów¹³, zwanego dalej „rozporządzeniem w sprawie utworzenia i prowadzenia studiów na kierunku”.

3. Zgodnie z ustawą - Prawo o szkolnictwie wyższym, podstawowym zadaniem uczelni jest m.in. kształcenie i promowanie kadr naukowych (art. 13 ust. 1 pkt 4 ww. ustawy).

Pracownicy naukowo-dydaktyczni są m.in. obowiązani prowadzić badania naukowe i prace rozwojowe oraz rozwijać twórczość naukową albo artystyczną, a pracownicy dydaktyczni są m.in. obowiązani podnosić swoje kwalifikacje zawodowe (art. 111 ust. 1 pkt 2 oraz ust. 4 pkt 2 ww. ustawy).

Ponadto do obowiązków nauczycieli akademickich, posiadających tytuł naukowy profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego, należy również kształcenie kadry naukowej (art. 111, ust. 3 ww. ustawy).

¹¹ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1270, ze zm.).

¹² Dz. U. Nr 144, poz. 1048.

¹³ Dz. U. Nr 55, poz. 480, ze zm.

4. Zgodnie z art. 118 ust. 1 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym, zatrudnienie nauczycieli akademickich następuje na podstawie mianowania albo umowy o pracę. Na podstawie mianowania zatrudnia się nauczyciela akademickiego tylko w pełnym wymiarze czasu pracy.

Przepisy ww. ustawy nie przewidują możliwości zatrudnienia nauczycieli akademickich, w przypadku ich podstawowego zatrudnienia, na podstawie umów cywilnoprawnych. Przepisy art. 130 i 131 ww. ustawy określające obowiązkowy wymiar zajęć dydaktycznych nauczycieli akademickich i zasady prowadzenia zajęć w wyższym wymiarze, należy odnieść do nauczycieli zatrudnionych na podstawie umowy o pracę lub mianowania. Obowiązek prowadzenia zajęć dydaktycznych w godzinach ponadwymiarowych mieści się w ramach wyżej wymienionych pracowniczych stosunków pracy i nie upoważnia do zawierania z nauczycielami umowy zlecenia czy umowy o dzieło.

Nauczyciel akademicki może wykonywać dodatkowe zatrudnienie, z tym, że w przypadku jednego dodatkowego zatrudnienia ma jedynie obowiązek zawiadomić o tym fakcie rektora w podstawowym miejscu pracy – uczelni publicznej, a w przypadku kolejnego zatrudnienia – musi uzyskać na nie zgodę rektora (art. 129, ust. 1 ww. ustawy). W obu przypadkach chodzi o podejmowanie dodatkowego pracowniczego zatrudnienia.

5. Studia doktoranckie są prowadzone jako studia stacjonarne lub niestacjonarne. Więcej niż połowa programu stacjonarnych studiów doktoranckich wymaga obecności uczestników tych studiów w prowadzącej je jednostce organizacyjnej i jest realizowana w formie zajęć dydaktycznych i pracy naukowej wymagających bezpośredniego udziału nauczycieli akademickich lub opiekunów naukowych i doktorantów.

Studia doktoranckie są tworzone przez rektora na wniosek rady jednostki organizacyjnej. Nadzór merytoryczny nad studiami doktoranckimi sprawuje rada jednostki organizacyjnej prowadzącej te studia. Stacjonarne studia doktoranckie w publicznych szkołach wyższych są bezpłatne. Wysokość opłat za niestacjonarne studia doktoranckie w publicznych szkołach wyższych, jeżeli są one odpłatne, ustala rektor (art. 195 ust. 1 oraz 4 - 9 ww. ustawy).

Do podstawowych obowiązków doktorantów należy realizowanie programu studiów doktoranckich oraz prowadzenie badań naukowych i składanie sprawozdań z ich przebiegu. Doktoranci, którzy nie wywiązują się z obowiązków mogą zostać skreśleni z listy uczestników studiów doktoranckich. Decyzję o skreśleniu podejmuje kierownik studiów (art. 197, ust. 2 i 4 ww. ustawy).

Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego określił, w drodze rozporządzenia, warunki i tryb organizowania studiów doktoranckich, uwzględniając m.in. potrzebę zapewnienia sprawnego przebiegu studiów i wysokiej jakości kształcenia na tych studiach (art. 201 pkt 3 ww. ustawy)¹⁴.

6. Zgodnie z art. 94 ust. 1 pkt 1 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym z budżetu państwa publiczna szkoła wyższa otrzymuje dotacje na zadania związane z kształceniem studentów studiów stacjonarnych, uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich i kadr naukowych oraz utrzymaniem szkół wyższych, w tym na remonty¹⁵.

Przychodami publicznej szkoły wyższej są w szczególności: dotacje z budżetu państwa, o których mowa w art. 94 ust. 1 pkt 1 - 6 oraz 8, 9 i 11 ww. ustawy; uzyskane z budżetu państwa środki na naukę, o których mowa w ustawie wymienionej w art. 97 ww. ustawy¹⁶; odpłatności za świadczone usługi edukacyjne, w szczególności za kształcenie na studiach i studiach doktoranckich, prowadzonych w formach niestacjonarnych, oraz za świadczone przez szkoły wyższe artystyczne usługi artystyczne (art. 98 ust. 1 pkt 3 ww. ustawy).

Uwarunkowania ekonomiczno – organizacyjne

1. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS)¹⁷ wynika, że w roku akademickim 2006/2007 we wszystkich typach szkół wyższych zatrudnionych było 96.747 nauczycieli akademickich, tj. o 8.958 (o 10,2%) więcej w stosunku do roku akademickiego 2005/2006, jednocześnie w roku akademickim 2006/2007 we wszystkich szkołach wyższych studiowało 1.941.445 osób, tj. mniej o 12.387 (o 6,3%) w stosunku do roku poprzedniego.

W porównaniu z rokiem akademickim 1990/1991, w roku akademickim 2006/2007 liczba szkół wyższych wszystkich typów zwiększyła się z 112 do 448, tj. czterokrotnie, liczba studentów zwiększyła się z 403.845 do 1.941.445, tj. prawie czterokrotnie, a liczba nauczycieli akademickich wzrosła z 61.475 do 96.747, tj. tylko o 57,4%.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie studiów doktoranckich prowadzonych przez jednostki organizacyjne uczelni (Dz. U. z 2007 r., Nr 1, poz. 3).

¹⁵ Art. 94 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2007 r. Zgodnie z art. 275 ust. 3 w zw. z art. 276 pkt 3 i art. 277 pkt 1 Prawa o szkolnictwie wyższym przepisy wykonawcze wydane na podstawie ustawy z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym zachowują moc do dnia wejścia w życie przepisów wykonawczych wydanych na podstawie art. 95 i art. 105 ust. 1 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym, jednak nie dłużej niż do dnia 31 grudnia 2006 r.

¹⁶ Ustawa z dnia 8 października 2004 r. o zasadach finansowania nauki (Dz. U. Nr 238, poz. 2390, ze zm.).

¹⁷ Opracowania GUS: *Szkoły wyższe i ich finanse w 2005 r.* oraz *Szkoły wyższe i ich finanse w 2006 r.*

Strukturę zatrudnienia nauczycieli akademickich (na stanowiskach naukowo – dydaktycznych) w latach 2005 i 2006 przedstawia poniższa tabela.

Lata	Ogółem	Prof. zwyczajni		Prof. nadzwyczajni.		Docenci		Adiunkci		Asystenci	
2005	87.789	6.616	7,5%	13.017	14,8%	222	2,5%	36.379	41,4%	15.276	17,4%
2006	96.747	7.444	7,7%	14.434	14,9%	454	4,7%	3.505	39,8%	15.128	15,6%

Źródło: dane statystyczne GUS

Z danych zawartych w tabeli wynika m.in., że w strukturze zatrudnienia zmniejszył się udział asystentów i adiunktów, a zwiększył docentów. Ponadto w roku akademickim 2006/2007 w szkołach wyższych zatrudniano 11.231 starszych wykładowców i 6.283 wykładowców, co stanowiło 11,6% i 6,5% ogółu nauczycieli akademickich. W stosunku do roku poprzedniego przybyło starszych wykładowców o 895 osób, tj. o 8,7% i wykładowców o 2.188 osób, tj. o 53,4%.

2. Z obwieszczenia Centralnej Komisji¹⁸ wynika, że uprawnienia do nadawania stopni naukowych posiada 109 szkół wyższych (w tym 12 niepublicznych), 57 placówek naukowych Polskiej Akademii Nauk oraz 52 instytuty naukowo - badawcze.

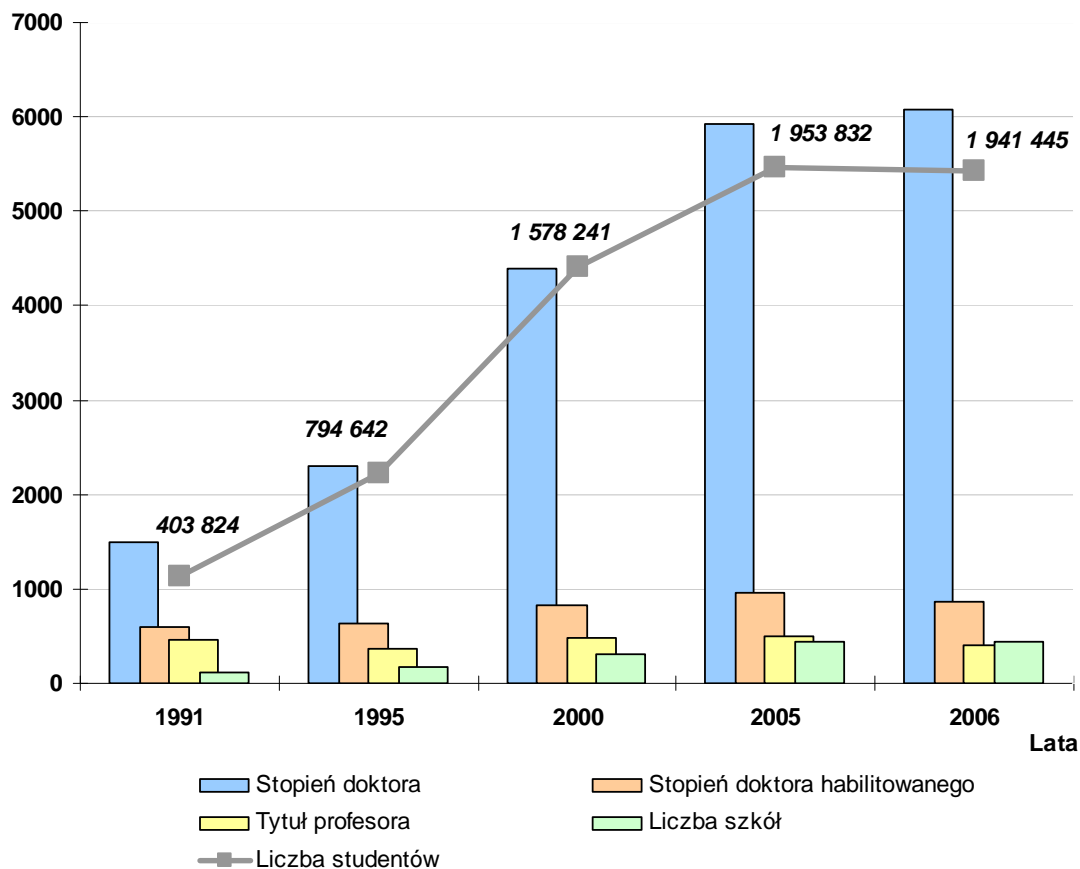
Stopnie i tytuły naukowe nauczyciele akademicy zdobywali głównie w szkołach wyższych (około: 85% tytuł naukowy profesora, 80% stopień doktora habilitowanego i 90% stopień doktora.

Liczbę studentów oraz osób, które uzyskały stopnie i tytuły naukowe w latach 2005 i 2006 przedstawia poniższa tabela oraz wykres.

Lata	Profesor zwyczajny	Doktor habilitowany	Doktor	Liczba szkół	Liczba studentów
1991	451	593	1.500	112	403.824
1995	367	628	2.300	179	794.642
2000	470	829	4.400	310	1.578.241
2005	503	955	5.917	445	1.953 832
2006	397	860	6.072	448	1.941 445

Źródło: dane statystyczne GUS

¹⁸ Obwieszczenie Centralnej Komisji Do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 11 kwietnia 2007 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych uprawnionych do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego, wraz z określeniem nazw nadawanych stopni (M.P. Nr 41, poz. 462).

3. Liczbę uczestników studiów doktoranckich w latach akademickich 2005/2006 i 2006/2007 oraz liczbę stypendiów doktorskich, doktoranckich i habilitacyjnych przedstawia poniższa tabela.

Lata	Liczba doktorantów, ogółem	Liczba doktorantów na studiach stacjonarnych	Liczba wszczętych przewodów doktorskich
2005/2006	32.725	23.169, tj. 70,8%	8.751, tj. 26,7%
2006/2007	31.831	21.567, tj. 67,8%	8.267, tj. 25,9%

Źródło: dane statystyczne GUS

Z powyższej tabeli wynika m.in., że większość uczestników studiów doktoranckich kształci się na bezpłatnych studiach stacjonarnych oraz, że w roku akademickim 2006/2007 w porównaniu z rokiem 2005/2006 zmniejszyła się liczba doktorantów (o 894 osoby) oraz liczba wszczętych przewodów doktorskich (o 484).

4. Centralna Komisja działa przy Prezesie Rady Ministrów i w zakresie wydawanych przez siebie decyzji pełni funkcję centralnego organu administracji rządowej.

Centralna Komisja jest organem kolegialnym, wybieranym na czteroletnie kadencje przez osoby z tytułem profesora spośród kandydatów zgłoszonych przez jednostki organizacyjne uprawnione do nadawania stopnia doktora¹⁹.

Do jej zadań należy m. in. przyznawanie jednostkom organizacyjnym uprawnień do nadawania stopni naukowych i w zakresie sztuki, dokonywanie okresowej oceny poziomu ich działalności naukowej lub artystycznej i zasadności uchwał o nadaniu doktora i doktora habilitowanego oraz przedkładanie wniosków Prezydentowi RP o nadanie tytułu profesora. Centralna Komisja działa na posiedzeniach plenarnych oraz poprzez swoje organy, wskazane w jej statucie, tj.: przewodniczącego, prezydium oraz sekcje.

W skład prezydium wchodzi: przewodniczący, dwóch zastępców, sekretarz oraz przewodniczący sekcji stałych²⁰. Poprzednio zadania w ww. zakresie były realizowane: od dnia 9 kwietnia 1965 r. do dnia 26 września 1990 r. przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną²¹, a następnie do dnia 30 kwietnia 2003 r. przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną do Spraw Kadr Naukowych²².

5. W krajach UE oraz w USA²³, szkoły wyższe uprawnione do nadawania stopni i tytułów naukowych mają autonomię w kwestii procedowania stopni i tytułów naukowych (najwyraźniej autonomia ta jest widoczna w modelu anglosaskim).

W większości tych krajów nie funkcjonują instytucje państwowe, weryfikujące i potwierdzające uchwały organów kolegialnych szkół wyższych. Organem decyzyjnym w zakresie dydaktyki, badań oraz procedur nadawania stopni i tytułów naukowych jest kilkunast osobowy organ kolegialny, z reguły funkcjonujący pod nazwą Rady.

W analizowanych systemach szkolnictwa wyższego do uzyskania praw nauczyciela akademickiego, a zwłaszcza uzyskania zgody na samodzielne prowadzenie wykładów, wymagane jest posiadanie stopnia naukowego doktora. Wymaganie to nie jest zazwyczaj stawiane w uczelniach artystycznych. Stopień doktora nie jest także

¹⁹ W aktualnej kadencji, obejmującej lata 2007 – 2010, Centralna Komisja liczy 224 osoby z tytułem profesora, w poprzedniej (w latach 2003 – 2006) – 220 osób.

²⁰ W Centralnej Komisji działało 7 Sekcji: Nauk Humanistycznych i Społecznych; Nauk Ekonomicznych; Nauk Biologicznych, Rolniczych i Leśnych; Nauk Medycznych; Nauk Matematycznych, Fizycznych, Chemicznych i Nauk o Ziemi; Nauk Technicznych; Sztuki.

²¹ Powołana ustawą z dnia 31 marca 1965 r. o stopniach naukowych i tytułach naukowych (Dz. U. z 1985 r. Nr 42, poz. 202, ze zm.).

²² Powołana ustawą z dnia 12 września 1990 r. o tytule naukowym i stopniach naukowych (Dz. U. Nr 65, poz. 386, ze zm.).

²³ Więcej informacji w załączniku nr 6 pn. Nadawanie stopni i tytułów naukowych w wybranych krajach UE oraz w USA.

niezbędny do uzyskania statusu asystenta, współpracownika akademickiego, profesora zaproszonego oraz nauczyciela zatrudnionego okresowo.

Poza Polską, stopień doktora habilitowanego (lub jego odpowiednik) funkcjonuje w takich krajach, jak Niemcy (od 2002 r. istnieje możliwość tzw. *Juniorprofesur*, czyli zatrudnienia na stanowisku profesora uniwersyteckiego osoby bez habilitacji), Austria, Szwajcaria, Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry, Francja i Rosja, natomiast model anglosaski generalnie nie przewiduje tego stopnia.

W USA nie ma habilitacji, ale - żeby otrzymać stanowisko na wyższej uczelni - zazwyczaj należy wykazać się przynajmniej dwuletnią praktyką po doktoracie (*postdoctoral fellowship*) i dorobkiem naukowym od kilku do kilkudziesięciu publikacji naukowych w zależności od prestiżu uczelni.

Powszechną praktyką jest zatrudnianie na stanowisko *assistant professor*, które nie daje gwarancji pracy i jest odpowiednikiem polskiego adiunkta, a po 6 - 7 latach przeprowadzenie formalnej weryfikacji, w wyniku której uzyskać można pełne stanowisko profesorskie (*professor*).

3.2. Istotne ustalenia kontroli

3.2.1. Spełnianie przez szkoły wyższe wymogów kadrowych do prowadzenia działalności dydaktycznej

1. W roku akademickim 2006/2007 liczba studentów w skontrolowanych szkołach wyższych zmniejszyła się w stosunku do liczby studentów w roku poprzednim o 10.405 osób (tj. 2,1%), zmniejszyła się również liczba studentów niestacjonarnych - o 10.717 (tj. 5,7%), a jednocześnie zwiększyła się w tym okresie o 98 osób (o 3,3%) liczba nauczycieli akademickich.

Strukturę zatrudnienia nauczycieli akademickich na poszczególnych stanowiskach w latach akademickich 2005/2006 i 2006/2007 oraz w roku 2002/2003 przedstawia poniższa tabela.

Wyszczególnienie	Rok akademicki					
	2002/2003	2005/2006	2006/2007	2002/2003	2005/2006	2006/2007
Liczba nauczycieli, w tym:	28.804	29.918	30.016	Struktura zatrudnienia w %		
Profesorów zwyczajnych	1.826	1.949	1.976	6,3	6,5	6,6
Profesorów nadzw.	3.761	3.910	3.917	13,1	13,1	13,0
Adiunktów,	11.891	12.298	13.739	41,3	41,1	45,7
W tym dr hab.	1.391	1.472	1.512	11,7	11,1	11,0

Asystentów	5.092	4.632	4.302	17,7	15,5	14,3
Starszych wykładowców	4.020	4.092	4.046	13,9	13,7	13,5
Wykładowców	1.389	1.370	1.395	4,8	4,6	4,6

Źródło danych: ustalenia kontroli

W ww. latach struktura zatrudnienia nauczycieli akademickich nie zmieniała się w sposób zasadniczy. Systematycznie jedynie zwiększała się liczba profesorów zwyczajnych – o 150 (7,6%) w roku akademickim 2006/2007 w stosunku do roku 2002/2003 i o 27 (1,4%) w stosunku do roku 2005/2006; adiunktów - o 1.848 w roku 2006/2007 w stosunku do roku akademickim 2002/2003 i o 1.441 w stosunku do roku 2005/2006, tj. o 15,5% i 11,7% - zmniejszała się natomiast liczba asystentów, tj. o 790 osób (18,3%) w stosunku do roku 2002/2003 i o 330 osób (7,7%) w stosunku do roku 2005/2006.

Relacje liczby nauczycieli akademickich zatrudnionych na stanowiskach dydaktycznych (starszy wykładowca i wykładowca) w stosunku do ogółu nauczycieli akademickich nie ulegały większym zmianom w latach akademickich 2002/2003, 2005/2006 i 2006/2007, wynosiły bowiem odpowiednio: 18,8%; 18,2% i 18,1%.

Ustalono ponadto, że na stanowisku adiunkta zatrudniano nauczycieli ze stopniem naukowym doktora habilitowanego - od 1.391 osób w roku akademickim 2002/2003 do 1.512 osób w roku 2006/2007, przy czym proporcje liczby adiunktów, w tym ze stopniem doktora habilitowanego, do łącznej liczby adiunktów w kolejnych ww. latach nie zmieniały się zasadniczo i wynosiły odpowiednio: 11,7%; 11,1%; 11,0%.

Należy podkreślić, że struktura zatrudnienia nauczycieli na poszczególnych stanowiskach w latach 2005/2006 i 2006/2007 oraz w roku 2002/2003 również nie zmieniała się w sposób zasadniczy. Wskaźniki zatrudnienia na stanowisku profesora zwyczajnego w ww. latach wynosiły odpowiednio: 6,3%, 6,5% i 6,6% ogółu nauczycieli; profesora nadzwyczajnego: 13,1%, 13,1% i 13,0%; adiunktów: 41,3%, 41,8% i 45,7%; asystentów: 17,7%, 15,5% i 14,3%; starszych wykładowców: 13,9%, 13,7% i 13,5%; wykładowców: 4,8%, 4,6% i 4,6%. Tak więc jedynie stopniowo zwiększały się wskaźniki procentowe nauczycieli zatrudnionych na stanowisku adiunkta, a zmniejszały - na stanowisku asystenta.

2. W roku akademickim 2005/2006 10 spośród 29 skontrolowanych uczelni (34,5%) nie spełniało obowiązującej wówczas normy w zakresie proporcji liczby nauczycieli akademickich do liczby studentów²⁴ na części prowadzonych kierunków studiów.

- na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy na 7 (spośród 15) kierunkach studiów, tj. na: pedagogice wynosił 1:313 zamiast 1:120, filologii 1:82 zamiast 1:50, administracji 1:136 zamiast 1:120, politologii 1:128 zamiast 1:120, matematyce 1:67 zamiast 1:60, edukacji artystycznej w zakresie sztuki muzycznej 1:27 zamiast 1:20, edukacji techniczno – informatycznej 1:62 zamiast 1:90,
- na Akademii Podlaskiej w Siedlcach na 6 (spośród 13) kierunkach studiów, tj. na: filologii wskaźnik ten wynosił 1:156,7 zamiast 1:50, pedagogice 1:205,1 zamiast 1:120, rolnictwie 1:89,6 zamiast 1:70, matematyce 1:73,6 zamiast 1:60, biologii 1:65,8 zamiast 1:60, zarządzaniu i marketingu 1:183,5 zamiast 1:180,
- na Politechnice Wrocławskiej na 5 (spośród 31) kierunkach studiów, tj. na: informatyce (Wydział Elektroniki) 1:146 zamiast 1:90 i informatyce (Wydział Informatyki i Zarządzania) 1:107 zamiast 1:90, górnictwie i geologii 1:128 zamiast 1:90, zarządzaniu i inżynierii produkcji 1:127 zamiast 1:90,
- na Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich we Wrocławiu na 2 (spośród 8) kierunkach studiów, tj. na: lekarko – dentystycznym 1: 42 zamiast 1: 40 i pielęgniarstwie 1:57 zamiast 1:40,
- na Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu na 1 kierunku (spośród 8), tj. na ekonomii 1:185 zamiast 1:180,
- na Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. J. Śniadeckiego w Gdańsku - na obydwu prowadzonych kierunkach studiów, tj. na wychowaniu fizycznym 1:208 zamiast 1:80 oraz na turystyce i rekreacji 1:179 zamiast 1:80,
- na Politechnice Krakowskiej na 4 (spośród 19) kierunkach studiów, tj. na: budownictwie (Wydział Inżynierii Łądowej) 1:125 zamiast 1:90, elektrotechnice 1:130 zamiast 1:90, transporcie 1:107 zamiast 1:90 oraz na zarządzaniu i inżynierii produkcji 1:97 zamiast 1:90,
- na Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. L. Schillera w Łodzi na kierunku organizacja produkcji filmowej i telewizyjnej wynosił 1: 60 zamiast 1:20,
- na Politechnice Wrocławskiej na 5 kierunkach (spośród 41), tj. na elektronice 1:221,8 zamiast 1:90, informatyce (Wydział Elektroniki)1:146,3 zamiast 1: 90, na górnictwie i geologii 1: 128,6 zamiast 1:90, informatyce (Wydział Informatyki i Zarządzania) 1:107,2 zamiast 1:90, zarządzaniu i inżynierii produkcji 1:127,2 zamiast 1:90,
- na Uniwersytecie Jagiellońskim na 3 (spośród 50), tj. na: filologii 1:57 zamiast 1:50, lekarsko – dentystycznym 1:52 zamiast 1:40, pielęgniarstwie 1:91 zamiast 1:40.

W roku akademickim 2006/2007 warunków tych nie spełniały tylko 3 spośród skontrolowanych uczelni (10,3%), ponieważ do minimum kadrowego zaczęto zaliczać – zgodnie z obowiązującą normą - również nauczycieli akademickich ze stopniem

²⁴ § 6 pkt 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 28 marca 2002 r. w sprawie warunków, jakie powinna spełniać uczelnia, aby prowadzić kierunek studiów oraz nazw kierunków studiów (Dz. U. Nr 55, poz. 480, ze zm.).

doktora²⁵. Należy jednakże podkreślić, że zgodnie z § 13 tego rozporządzenia szkoły wyższe, które nie spełniały ww. warunków miały obowiązek dostosować się do nich nie później niż do 1 października 2007 r.

- *Na Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. L. Schillera w Łodzi w dalszym ciągu na kierunku organizacja produkcji filmowej i telewizyjnej stosunek liczby nauczycieli akademickich do liczby studentów wynosił 1:58 zamiast 1:25.*
- *Na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach na 2 kierunkach (spośród 33), tj. edukacji artystycznej i filologii, na których proporcje liczby nauczycieli akademickich do liczby studentów wynosiły odpowiednio 1: 36 i 1: 51,3 a powinny wynosić nie mniej niż 1:25 i 1:50.*
- *Na Akademii Rolniczej w Lublinie na 3 spośród 12 prowadzonych kierunkach studiów, tj. na: rolnictwie (Wydział Nauk Rolniczych) stosunek liczby nauczycieli do liczby studentów wynosił 1:102,4 zamiast 1:70; technice rolniczej i leśnej – 1:140 zamiast 1:90 oraz na technologii żywności i żywienia człowieka – 1:82,4 zamiast 1:80.*

3. W 2 skontrolowanych szkołach wyższych liczba studentów niestacjonarnych przewyższała liczbę studentów stacjonarnych, co było niezgodne z art. 163 ust. 2 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, który stanowi, że w publicznej szkole wyższej liczba studentów studiujących na studiach stacjonarnych nie może być mniejsza od liczby studentów studiujących na studiach niestacjonarnych.

- *W Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. L. Schillera w Łodzi – liczba studentów stacjonarnych w roku akademickim 2005/2006 wyniosła 233 osób, co stanowiło zaledwie 24,0% ogółu studiujących (970 osób), a w roku akademickim 2006/2007 – 256, co stanowiło 24,9% ogółu studiujących (1028).*
- *W Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku – liczba studentów stacjonarnych w roku akademickim 2006/2007 wyniosła 91 osób, co stanowiło 19,2% ogółu studiujących (474).*

4. W 6 skontrolowanych szkołach wyższych (20,1%) zawarto umowy cywilnoprawne (umowy o dzieło lub umowy zlecenia) z nauczycielami akademickimi na prowadzenie zajęć dydaktycznych w godzinach ponadwymiarowych w macierzystej szkole wyższej.

Stanowi to naruszenie art. 101 i 102, w związku z art. 85 ust 1 ustawy o szkolnictwie wyższym oraz art. 130 i 131, w związku z art. 118 ust. 1 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym. Wymienione wyżej przepisy nie przewidują możliwości zawierania umów cywilnoprawnych na prowadzenie zajęć dydaktycznych w godzinach ponadwymiarowych.

- *W Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej Teatralnej im. L. Schillera w Łodzi tylko w maju 2007 r. na 3 wydziałach została wypłacona 154 osobom kwota 178 971 zł (średnio 1.162 zł) w ramach umów cywilnoprawnych,*

²⁵ § 11 pkt 1 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać jednostki organizacyjne uczelni, aby prowadzić studia na określonym kierunku i poziomie kształcenia (Dz. U. Nr 144, poz. 1048).

- Na Uniwersytecie Gdańskim w 2006 r. 66 nauczycieli akademickich prowadziło zajęcia dydaktyczne na podstawie umów o dzieło, a związane z tym wydatki wyniosły 257.785 zł,
- W Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku w 2007 r. umowy o dzieło na prowadzenie zajęć dydaktycznych podjęły 73 osoby, a związane z tym wydatki wyniosły 369.046 zł,
- Na Politechnice Gdańskiej w 2006 r. 39 osób prowadziła zajęcia na podstawie umów cywilnoprawnych, a związane z tym wydatki wyniosły 98.980 zł,
- W Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. J. Śniadeckiego w Gdańsku w roku akademickim 2005/2006 12 osób prowadziło zajęcia na podstawie umów cywilnoprawnych, a związane z tym wydatki wyniosły 99.598 zł,
- W Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu na podstawie umów o dzieło w roku akademickim 2005/2006 na prowadzenie zajęć dydaktycznych w godzinach ponadwymiarowych wydatkowano łącznie 5.554.300 zł.

3.2.2. Wykorzystanie przez państwowe szkoły wyższe uprawnień do nadawania stopni i tytułu naukowego

1. W latach 2002-2006 liczba funkcjonujących jednostek organizacyjnych w skontrolowanych szkołach wyższych nie uległa większym zmianom.

Niewielkim zmianom uległa liczba posiadanych przez te jednostki uprawnień do nadawania stopni naukowych, co przedstawia poniższa tabela.

Wyszczególnienie	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
Liczba jednostek organizacyjnych, w tym :	214	219	216	213	215
Liczba posiadanych przez nie uprawnień do nadawania, z tego:	502	505	507	512	522
stopnia doktora	291	290	290	292	297
stopnia doktora habilitowanego	211	215	217	220	225

Źródło danych: ustalenia w skontrolowanych szkołach wyższych.

2. W badanym okresie 14 jednostek organizacyjnych w 6 szkołach wyższych wystąpiło do Centralnej Komisji o przyznanie uprawnień do nadawania stopni naukowych, przy czym wnioski – poza wnioskiem Wydziału Zdrowia Publicznego Akademii Medycznej we Wrocławiu – były poprawne pod względem formalnym, a podane w nich dane - zgodne ze stanem faktycznym. Dla przykładu:

- cztery wydziały Politechniki Gdańskiej złożyły - w latach akademickich 2005/2006 i 2006/2007 - do Centralnej Komisji wnioski o przyznanie uprawnień do nadawania stopni naukowych, tj. Wydział Chemiczny – doktora nauk chemicznych w dyscyplinie biotechnologia (przyznano w trakcie kontroli); Wydział Elektroniki, Telekomunikacji i Informatyki – doktora i doktora habilitowanego nauk technicznych w dyscyplinie automatyka i robotyka (przyznano w trakcie kontroli); Fizyki Technicznej

i Matematyki Stosowanej – doktora nauk matematycznych w dyscyplinie matematyka; Wydział Zarządzania i Ekonomii – doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia;

- *cztery jednostki organizacyjne Politechniki Wrocławskiej wystąpiły do Centralnej Komisji o przyznanie uprawnień doktora nauk chemicznych w dyscyplinie biotechnologia oraz w dniu 1 marca 2007 r. – doktora nauk technicznych w dyscyplinie inżynieria materiałowa; Instytut Maszyn, Napędów i Pomiarów Elektrycznych w dniu 1 czerwca 2006 r. – doktora nauk technicznych w dyscyplinie elektrotechnika (uprawnienie przyznano w dniu 27 listopada 2006 r.); Wydział Geoinżynierii, Górnictwa i Geologii w dniu 8 listopada 2006 r. - stopnia doktora habilitowanego nauk technicznych w dyscyplinie górnictwo i geologia inżynierska; Wydział Informatyki i Zarządzania w dniu 30 stycznia 2006 r. – doktora habilitowanego nauk technicznych w dyscyplinie informatyka oraz nauk ekonomicznych w dyscyplinie nauk o zarządzaniu;*

3. Trzy skontrolowane szkoły wyższe, tj. Uniwersytet Jana Kazimierza w Bydgoszczy (posiadał 7 uprawnień do nadawania stopnia doktora), Uniwersytet Opolski (8 uprawnień) oraz Politechnika Świętokrzyska w Kielcach (3 uprawnienia), w przypadku niezyskania dodatkowych uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora (zgodnie z art. 3 ust. 3 i 5 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym), utracą – zgodnie z art. 255 ust. 1 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym - po 30 czerwca 2010 r. prawo do używania nazwy „uniwersytet” - „politechnika”.

4. Trzy jednostki organizacyjne utraciły uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora (w 2 dziedzinach) i doktora habilitowanego (w 2 dziedzinach) z mocy prawa, w tym jedna nie powiadomiła o tym fakcie Centralnej Komisji, do czego obligował art. 8 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule, tj.:

- *Wydział Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, posiadający uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora w zakresie ekonomii i pedagogiki, utracił uprawnienia, ponieważ na Wydziale tym spośród osób posiadających tytuł profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego, 3 osoby reprezentowały dyscyplinę naukową ekonomia i 4 osoby – pedagogika. Zgodnie zaś z art. 6 ust. 3 i 5 ustawy o stopniach i tytule naukowym, uprawnienie do nadawania stopnia doktora może obejmować tylko te dyscypliny naukowe, które w danej jednostce są reprezentowane przez co najmniej 5 osób w pełnym wymiarze czasu pracy, posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego. Dziekan Wydziału nie zawiadomił o tym fakcie Centralnej Komisji, a zgodnie z art. 8 ust. 1 ww. ustawy jednostka organizacyjna zawiadamia niezwłocznie Centralną Komisję o zmianach w stanie zatrudnienia. Podkreślić należy, że w okresie nieposiadania wymaganych warunków kadrowych Rada WNS nadała 4 stopnie doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii i 5 stopni doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki.*

Natomiast 2 jednostki organizacyjne poinformowały Centralną Komisję o fakcie utraty uprawnień z mocy prawa i otrzymały czas na spełnienie warunków do przywrócenia zawieszonych uprawnień, a mianowicie:

- *Wydział Oceanotechniki i Okrętownictwa Politechniki Gdańskiej w dniu 12 października 2005 r. poinformował Centralną Komisję, że z dniem 1 września 2005 r., w związku ze zmniejszeniem zatrudnienia osób z tytułem profesora, utracił uprawnienia do nadawania stopnia doktora habilitowanego nauk technicznych w dziedzinie budowa i eksploatacja maszyn. Centralna Komisja*

wyzaczyła termin do dnia 1 października 2007 r. na spełnienie warunków do przywrócenia zawieszonych uprawnień;

- Instytut Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego w dniu 29 września 2006 r. zawiadomił Centralną Komisję o zmniejszeniu się liczby pracowników zatrudnionych w tej jednostce poniżej minimum określonego w art. 6 ust. 4 ww. ustawy, co spowodowało utratę uprawnienia do nadawania stopnia doktora habilitowanego i w piśmie z dnia 6 listopada 2006 r. zwrócił się do Centralnej Komisji o wskazanie jednostki organizacyjnej, w której mogłyby być kontynuowane otwarte w Instytucie Psychologii 24 przewody doktorskie. W wyniku przeprowadzonego sondażu ustalono, że jedynie jedna osoba wyraziła chęć i uzyskała zgodę od Centralnej Komisji na kontynuowanie przewodu na Wydziale Filozofii Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie. Pozostałe przewody nie były zaawansowane. W dniu 27 listopada Centralna Komisja wyznaczyła Instytutowi Psychologii termin do 1 stycznia 2008 r. na spełnienie warunków niezbędnych do przywrócenia uprawnień.

5. Stwierdzono niewielką dynamikę uzyskiwania stopni i tytułu naukowego w kontrolowanych szkołach wyższych. Należy jednak podkreślić, że w większości z nich spełnione były wymagania kadrowe zarówno w zakresie proporcji liczby nauczycieli do liczby studentów, jak i wymagania niezbędne do zachowania posiadanych uprawnień do nadawania stopni naukowych.

Liczbę uzyskanych stopni i tytułu naukowego w skontrolowanych szkołach wyższych w poszczególnych latach, przedstawia poniższa tabela.

Wyszczególnienie	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
Uzyskane stopnie i tytuły naukowe, w tym:	2.912	2.760	2.908	3.009	3.053
– profesorów zwyczajnych	433	295	281	275	259
- doktorów habilitowanych, w tym uzyskane:	442	355	388	388	415
Poza uczelnią	89	70	79	64	66
W innej jednostce organizacyjnej uczelni	19	15	11	16	7
przez osoby zatrudnione poza uczelnią	117	96	116	85	102
- doktorów, w tym uzyskane	2.037	2.110	2.239	2.346	2.379
-poza uczelnią	164	137	130	143	153
w innej jednostce	82	93	96	114	113

organizacyjnej uczelni					
przez osoby zatrudnione poza uczelnią	705	814	852	909	964

Źródło danych: ustalenia w skontrolowanych szkołach wyższych

Z ww. tabeli wynika, że w strukturze uzyskanych stopni i tytułu naukowego w latach 2002-2006 zmniejszała się liczba osób uzyskujących tytuł profesora zwyczajnego, nie ulegają natomiast większej zmianie liczby osób uzyskujących stopnie naukowe doktora i doktora habilitowanego.

Strukturę wskaźników procentowych uzyskanych stopni i tytułu naukowego w poszczególnych latach (na podstawie danych z tabeli powyżej), przedstawiono niżej.

Wyszczególnienie	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
Tytułu profesora zwyczajnego	14,9	10,7	9,7	9,1	8,5
Stopień doktora habilitowanego	15,2	12,9	13,3	12,9	13,6
Stopień doktora	69,9	76,4	77,0	78,0	77,9

6. Stosunkowo niski poziom uzyskiwania przez nauczycieli akademickich stopni naukowych obrazują m. in. następujące przykłady, dotyczące nauczycieli, którym w latach 2005 – 2006 upłynął statutowy termin uzyskania stopni naukowych i którzy zatrudnieni zostali na stanowiskach dydaktycznych. Dla przykładu:

- *na Uniwersytecie Jana Kazimierza w Bydgoszczy w latach 2005-2006 stopień naukowy doktora habilitowanego uzyskało 2 nauczycieli, a z planowanych do wszczęcia 48 przewodów habilitacyjnych wszczęto zaledwie 5;*
- *na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach w latach 2005-2006 stopień doktora habilitowanego uzyskało 43 nauczycieli, przy czym średni okres jego uzyskania wynosił ponad 15 lat, przy obowiązujących 12 latach. Natomiast 78 adiunktów, którym w ww. okresie upływał termin uzyskania tego stopnia, nie uzyskało go;*
- *na Uniwersytecie Jagiellońskim termin uzyskania stopnia naukowego doktora i doktora habilitowanego upłynął w latach 2005 i 2006 107 pracownikom na 5 wybranych do kontroli wydziałach. Wśród ww. pracowników było 29 asystentów, z których 8 osób uzyskało stopień po terminie, natomiast 7 nie wszczęło postępowania. Spośród 78 adiunktów stopień po terminie uzyskało 8, natomiast 55 nie wszczęło jeszcze postępowania. Stypendium doktorskie bądź habilitacyjne otrzymało 16 (spośród 107) osób, z urlopu naukowego korzystało – 17. Jako czynniki hamujące możliwość zdobywania stopni naukowych ankietowani (spośród ww. pracowników) wymienili m. in. ogromne obciążenie pracą dydaktyczną, niskie zarobki i konieczność dorabiania;*
- *na Akademii Rolniczej w Lublinie w latach 2005 – 2006 16 pracownikom (Uczelnia zatrudniała w sumie ok. 800 osób) upłynął termin uzyskania stopni naukowych, z tego: 5 osobom stopień doktora*

(3 uzyskały po terminie, 2 wszczęły przewód); 11 osobom stopień doktora habilitowanego, z których 4 osoby uzyskały stopień, a w 7 przypadkach nie wszczęto postępowań;

- *na pięciu wydziałach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 16 osobom upłynął termin uzyskania stopnia doktora habilitowanego, z tego 1 odmówiono zatwierdzenia stopnia, a pozostałe 15 osób nie wszczęło przewodu. Głównym czynnikiem hamującym zdobywanie stopni jest – zdaniem ankietowanych – brak czasu z powodu obowiązków dydaktycznych;*
- *na Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu 11 nauczycielom upłynął w latach 2005 – 2006 termin zdobycia stopni naukowych, w tym 1 osobie stopień doktora (wszczęto po terminie) i 10 – doktora habilitowanego, z tego 9 nie wszczęło przewodu habilitacyjnego.*

7. Tryb uzyskiwania stopni i tytułu naukowego w przeważającej większości był zgodny z wymogami określonymi w ustawie o stopniach i tytule²⁶ oraz w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskich i habilitacyjnych oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora²⁷.

Nieprawidłowości ustalono w 11 następujących szkołach wyższych (tj. 37,9%):

- *Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. L. Schillera w Łodzi Rady Wydziałów: Aktorskiego, Reżyserii Filmowej i Telewizyjnej oraz Operatorskiego i Realizacji Telewizyjnej w postępowaniach o nadanie stopnia doktora: nie wyznaczono terminów przystąpienia do egzaminów we wszystkich 18 zbadanych postępowaniach (art. 14 ust. 4 ww. ustawy); w 16 z nich na posiedzeniach Rad Wydziałów podejmowano uchwały w sprawie przyjęcia rozpraw doktorskich i dopuszczeniu ich do obrony oraz na tym samym posiedzeniu przeprowadzano obronę. Oznaczało to, że wywieszano ogłoszenia o publicznej obronie oraz zawiadamiano jednostki organizacyjne uprawnione do nadawania stopnia doktora w danej dyscyplinie artystycznej, pomimo braku uchwały o jej przyjęciu i dopuszczeniu do obrony (§ 6 i 7 ww. rozporządzenia);*
- *Uniwersytecie Jana Kazimierza w Bydgoszczy Rada Naukowa Wydziału Pedagogiki i Psychologii najpierw przyjęła pracę doktorantki i wyznaczyła termin obrony, a dopiero później doktorantka zdała egzamin doktorski z przedmiotu kierunkowego, co naruszało § 3 ust. 1 ww. rozporządzenia;*
- *Uniwersytecie Gdańskim w większości zbadanych postępowań w sprawie przewodów doktorskich (w sumie 26 przypadków) nie udokumentowano zdarzeń mających wpływ na bieg terminów, tj. dat złożenia wniosków o wszczęcie postępowań lub wyrażenie zgody na ich wszczęcie (w 16 przypadkach), dat otrzymania przez recenzentów wniosków o sporządzenie recenzji lub rozpraw doktorskich (25 przypadków), dat przedstawienia przez recenzentów recenzji organom stanowiącym jednostek organizacyjnym (25 przypadków), co uniemożliwiło ocenę terminowości tych zdarzeń;*

²⁶ Do 30 kwietnia 2003 r. obowiązywała ustawa z dnia 12 września 1990 r. o tytule naukowym i stopniach naukowych (Dz. U. Nr 65, poz. 386, ze zm.).

²⁷ Do dnia 13 lipca 2005 r. rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskich i habilitacyjnych oraz w postępowaniu o nadanie tytułu naukowego (Dz. U. Nr 92, poz. 410, ze zm.) oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 maja 1991 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przeprowadzania przewodów kwalifikacyjnych I i II stopnia w zakresie sztuki i dyscyplin artystycznych (Dz. U. Nr 50, poz. 219, ze zm.).

- *Politechnice Gdańskiej nie dokumentowano terminów zdarzeń w sprawie przewodów doktorskich, co uniemożliwiało ich kontrolę, tj. nie rejestrowano dat złożenia wniosków o wszczęcie postępowań lub wyrażenia zgody na ich wszczęcie (dotyczy 20 na 26 zbadanych przypadków), dat otrzymania przez recenzentów wniosków o sporządzenie recenzji lub rozpraw doktorskich (26 przypadków), dat przedstawienia recenzji (20), nie zarejestrowano dat przesłania do Centralnej Komisji 2 wniosków o nadanie tytułu profesora;*
- *Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego w Katowicach Rada Wydziału Zarządzania nieprawidłowo procedowała postępowanie o nadanie stopnia doktora habilitowanego 3 osobom, tj. w trybie ustawy o stopniach i tytule naukowym w brzmieniu obowiązującym przed jej zmianą przez ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym, zamiast w brzmieniu ustalonym po jej nowelizacji, na co zwróciła uwagę Centralna Komisja. W związku z tym błędem ww. postępowania przeprowadzono powtórnie, co w konsekwencji wydłużyło czas ich trwania o ok. 8 miesięcy. Ponadto część postępowań uległa opóźnieniu od 6 do 66 dni z powodu nieprzedstawienia przez 9 z 57 recenzentów recenzji w wymaganym, trzymiesięcznym terminie;*
- *Uniwersytecie Śląskim w Katowicach w 3 na 18 objętych kontrolą postępowaniach o nadanie stopnia doktora ustalono, że: w 1 przypadku Rada Wydziałowa podjęła uchwałę o przyjęciu i ogłoszeniu terminu jej obrony, pomimo że doktorant nie zdał jeszcze 2 spośród 3 egzaminów doktorskich; w 2 pozostałych - na nierzetelnym dokumentowaniu dat zawiadomień o terminach obrony rozpraw;*
- *Akademii Muzycznej im. K. Szymanowskiego w Katowicach w 3 przypadkach na 9 skontrolowanych postępowaniach o nadanie stopnia doktora sztuk muzycznych rozprawy odbyły się - w 1 przypadku w dniu podjęcia uchwały o przyjęciu rozprawy i dopuszczeniu jej do obrony i w 2 przypadkach po upływie 9 dni od podjęcia takich uchwał;*
- *Akademii Muzycznej w Krakowie w 1 przypadku (z 2005 r.) spośród 12 skontrolowanych nie przedłożono dokładnego opisu rozprawy doktorskiej, w tym zagadnienia artystycznego, które zostało w niej rozwiązane (§ 4 ust. 2 rozporządzenia). Podobne zarzuty skierowała Centralna Komisja odnośnie 10 skontrolowanych przewodów doktorskich, przeprowadzonych do dnia 15 lipca 2005 r., oceniając je negatywnie. Wydział podjął działania eliminujące ww. nieprawidłowości;*
- *Uniwersytecie Przyrodniczym we Wrocławiu w przypadku jednego przewodu doktorskiego w komisji egzaminacyjnej z języka obcego uczestniczyła osoba nieuprawniona – nie powołana w skład komisji przez Radę Wydziału; w innym przypadku nie było opinii promotora odnośnie rozprawy; w 2 przewodach habilitacyjnych recenzenci przekroczyli trzymiesięczny termin na przygotowanie recenzji; w przypadku 2 postępowań o nadanie tytułu profesora brak było pisemnego wniosku lub zgody kandydata na wszczęcie tego postępowania;*
- *Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich we Wrocławiu w 4 umowach (spośród 10 skontrolowanych przewodów habilitacyjnych) termin sporządzenia recenzji określono na 10, 8 i dwukrotnie na 6 miesięcy, podczas gdy termin ten powinien wynosić 3 miesiące;*
- *Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu we wszystkich skontrolowanych przypadkach (25, z tego 10 – przewodów doktorskich, 7 – doktora habilitowanego, 8 – tytułu profesora) rady wydziałów nie podejmowały uchwał w sprawie wszczęcia przewodu (postępowania), wyznaczenia promotorów i recenzentów itd.*

3.2.3. Prowadzenie studiów doktoranckich

1. Spośród 29 skontrolowanych szkół wyższych - szkoły artystyczne²⁸ nie prowadziły studiów doktoranckich, jedynie Akademia Muzyczna w Krakowie począwszy od roku akademickiego 2006/2007 utworzyła studia doktoranckie stacjonarne i niestacjonarne. Pozostałe szkoły wyższe prowadziły studia doktoranckie, z tym, że 9 z nich nie prowadziło niestacjonarnych studiów doktoranckich²⁹.

Liczbę uczestników studiów doktoranckich w latach akademickich 2002+2006 w skontrolowanych szkołach wyższych przedstawia poniższa tabela.

Wyszczególnienie	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
Liczba uczestników studiów doktoranckich, z tego:					
uczestnicy odpłatnych studiów doktoranckich	4.639	4.327	4.180	4.017	3.940
uczestnicy odpłatnych studiów doktoranckich	783	1.272	1.203	1.092	1.101

Źródło danych: ustalenia kontroli w skontrolowanych szkołach wyższych

Z danych w tabeli wynika, że uczestnicy niestacjonarnych studiów doktoranckich stanowili w kolejnych latach odpowiednio: 16,9%, 29,4%, 28,8%, 27,2% i 27,9% ogółu uczestników studiów doktoranckich, jednakże dla przykładu uczestnicy niestacjonarnych studiów doktoranckich na Uniwersytecie Śląskim stanowili aż 75,5% ogółu uczestników studiów, a na Uniwersytecie Gdańskim 54,5%.

2. W większości spośród 25 skontrolowanych uczelni stwierdzono niewielkie efekty kształcenia na studiach doktoranckich. Efekty kształcenia na studiach doktoranckich, mierzone procentem osób które uzyskały stopień naukowy doktora, w trakcie lub po ukończeniu studiów doktoranckich w badanym okresie (do czasu zakończenia kontroli NIK), w stosunku osób rozpoczynających studia doktoranckie, wynosiły w 15 skontrolowanych uczelniach od 1,6% do 20,0%, a tylko w 2 uczelniach przekraczały 40%.Wskaźniki te były znacznie niższe na studiach doktoranckich niestacjonarnych w porównaniu ze studiami stacjonarnymi. Dla przykładu:

- na Politechnice Świętokrzyskiej w Kielcach 18,4% rozpoczynających ukończyło łącznie studia doktoranckie stacjonarne i niestacjonarne, 20,4% rozpoczynających otworzyło przewód doktorski

²⁸ Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna w Łodzi; Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku; Akademia Muzyczna im. K. Szymanowskiego w Katowicach; Akademia Teatralna im. A. Zelwerowicza w Warszawie.

²⁹ Politechnika Świętokrzyska w Kielcach (od 2006 r.); Uniwersytet Opolski (od 2005 r.); Uniwersytet Jana Kazimierza w Bydgoszczy (od 2006 r.); Uniwersytet Jagielloński; Politechnika Krakowska, Akademia Rolnicza w Lublinie; Politechnika Warszawska, Politechnika Wrocławska; Akademia Medyczna im. Piastów Śląskich we Wrocławiu.

i 4,9% rozpoczynających obroniło doktorat; w tym wskaźniki odnośnie studiów niestacjonarnych wynosiły odpowiednio: 6,3%, 9,5% i 1,6%;

- na Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. J. Śniadeckiego w Gdańsku (prowadzono tylko studia niestacjonarne) – ww. wskaźniki: 31,0% rozpoczynających ukończyło studia, 12,5% rozpoczynających otworzyło przewód doktorski i 3,8% rozpoczynających obroniło doktorat.
- na Uniwersytecie Gdańskim 59,5% rozpoczynających ukończyło łącznie studia doktoranckie stacjonarne i niestacjonarne, 55,6% rozpoczynających otworzyło przewód doktorski i 32,4% rozpoczynających obroniło doktorat; w tym wskaźniki odnośnie studiów niestacjonarnych wynosiły odpowiednio: 18,2%, 18,7% i 6,7%;
- na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach 28,4% rozpoczynających ukończyło łącznie studia doktoranckie stacjonarne i niestacjonarne, 40,8% rozpoczynających otworzyło przewód doktorski i 20,7% rozpoczynających obroniło doktorat; w tym wskaźniki odnośnie studiów niestacjonarnych wynosiły odpowiednio: 16,8%, 28,7% i 11,7%;
- na Politechnice Krakowskiej im. T. Kościuszki 67,3% rozpoczynających ukończyło studia stacjonarne, 63,3% rozpoczynających otworzyło przewody doktorskie i 43,5% rozpoczynających zdobyło stopień (nie prowadzono studiów niestacjonarnych);
- na Uniwersytecie Jagiellońskim (tylko studia stacjonarne) 55,4% rozpoczynających ukończyło studia, 67,9% rozpoczynających otworzyło przewód doktorski i 39,3% rozpoczynających obroniło doktorat.

3. W części szkół wyższych wysokość opłaty za niestacjonarne studia doktoranckie nie została ustalona na podstawie planowanego kosztu zajęć dydaktycznych na tych studiach³⁰, a na podstawie: 50% kosztów na studiach magisterskich (Politechnice Gdańskiej), dowolnego szacunku bez uwzględnienia planowanego kosztu zajęć dydaktycznych (na Uniwersytecie Gdańskim i Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. J. Śniadeckiego w Gdańsku) oraz przeciętnego wynagrodzenia w 5 podstawowych działach gospodarki narodowej (w Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach).

Wysokość opłat za studia doktoranckie przeciętnie wynosiła około 1.500 zł za semestr i nie była zmieniana, mimo wzrostu ich kosztów, z uwagi - jak argumentowano m. in. na Politechnice Gdańskiej – na małe zainteresowania tymi studiami.

3.2.4. Wykorzystanie przez szkoły wyższe środków publicznych przeznaczonych na działalność statutową i badania własne

1. Ustalono, że przychody ogółem w latach 2002-2006 w skontrolowanych uczelniach wzrosły z 3.621.034 tys. zł do 4.856.393 tys. zł, tj. o 1.235.359 tys. zł (o 34,1%), w tym przychody na działalność badawczą z 546.600 tys. zł do 649.281 tys. zł, tj. o 102.681 tys. zł (18,8%).

³⁰ Zgodnie z § 9 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 sierpnia 1991 r. w sprawie zasad gospodarki finansowej uczelni (Dz. U. Nr 84, poz. 380, ze zm.) – uchylony z dniem 1 stycznia 2007 r.

Strukturę przychodów i kosztów w tych szkołach wyższych w latach 2002 - 2006 przedstawiono w tabeli poniżej.

FINANSE (na 31 grudnia -w tys. zł)	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
1. Przychody ogółem uczelni	3.621.034	3.786.530	4.305.526	4.786.667	4.856.393
2. Przychody z działalności dydaktycznej, w tym:	2.757.673	2.935.127	3.409.849	3.847.385	3.886.625
- dotacja z budżetu na działalność dydaktyczną	1.928.408	2.065.334	2.477.840	2.845.435	2.844.055
- przychody z odpłatnej działalności dydaktycznej,	617.811	653.334	697.255	729.629	723.186
w tym ze studiów doktoranckich	2.475	3.288	5.204	5.965	7.636
3. Przychody z działalności badawczej, w tym:	546.600	576.084	610.685	631.560	649.281
- ze środków na działalność statutową	212.074	201.025	213.964	232.824	251.388
- ze środków na badania własne	79.777	84.047	67.571	65.932	64.915
4. Koszty działalności ogółem uczelni, w tym:	3.567.184	3.758.804	4.280.424	4.368.846	4.822.174
- koszty działalności dydaktycznej	2.948.821	3.113.289	3.590.500	3.999.745	4.059.517
- koszty działalności badawczej	554.171	583.449	612.176	630.697	644.823
5. Wydatki uczelni na:					
- granty doktorskie	14.660	18.269	17.219	16.066	18.727
- granty habilitacyjne	113	236	295	405	795
- stypendia doktorskie	13.356	14.767	14.386	14.281	13.294
- stypendia habilitacyjne	4.660	4.447	4.368	4.356	4.459

Źródło danych: ustalenia w skontrolowanych szkołach wyższych

Z danych w tabeli wynika, że największym wzrostem charakteryzowały się przychody z dotacji budżetowej na działalność dydaktyczną, które w 2006 r. wynosiły 2.844.055 tys. zł i były większe od dotacji na działalność dydaktyczną w 2002 r. o 915.647 tys. zł, tj. o 47,5%. Przychody te pod względem dynamiki znacznie wyprzedzały przychody z odpłatnej działalności dydaktycznej, ponieważ były one wyższe w 2006 r. o 105.375 tys. zł, tj. o 17,1% w porównaniu z 2002 r. Było to

związane ze spadkiem liczby studentów odpłatnych studiów niestacjonarnych w kontrolowanych szkołach wyższych z 196.643 do 178.865, tj. o 17.778 osób (9,9%).

Dla przykładu:

- *na Uniwersytecie Jana Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy liczba studentów niestacjonarnych spadła w roku 2006 o 4 459 osób w stosunku do roku 2002, tj. o 43,6%. Przychody z odpłatnej działalności dydaktycznej spadły w tym okresie o 13,9%, przy wzroście przychodów dotacji budżetowej na działalność dydaktyczną o 35,3% i przychodów ogółem o 19,1%;*
- *na Akademii Podlaskiej w Siedlcach liczba studentów niestacjonarnych spadła w 2006 r. o 965 osób w stosunku do 2002 r., tj. o 20,3%. Przychody z odpłatnej działalności dydaktycznej zmniejszyły się w tym okresie o 501 tys. zł, tj. o 3,2% przy wzroście przychodów z dotacji budżetowej na działalność dydaktyczną o 18.499 tys. zł, tj. o 36,6% i przychodów ogółem o 18.929 tys. zł, tj. o 34,1%;*
- *na Uniwersytecie Opolskim liczba studentów niestacjonarnych spadła w 2006 r. o 32,4% w porównaniu do 2002 r., przychody z odpłatnej działalności dydaktycznej spadły o 7,9%, przy wzroście przychodów z dotacji budżetowej na działalność dydaktyczną o 43,4% i przychodów ogółem o 28,5%.*

Niewielką część przychodów stanowiły przychody z niestacjonarnych studiów doktoranckich, które wzrosły w omawianym okresie z 2.475 tys. zł (w roku 2002) do 7.636 tys. zł (w 2006 r.), co stanowiło odpowiednio zaledwie 0,07% i 0,16% przychodów ogółem. Niewielkie znaczenie przychodów z niestacjonarnych studiów doktoranckich w przychodach ogółem wynika z tego, że część skontrolowanych szkół wyższych rezygnowała lub ograniczała kształcenie w tym zakresie. Dla przykładu:

- *na Uniwersytecie Opolskim przychody z niestacjonarnych studiów doktoranckich w 2006 r. zmniejszyły się o 45% w stosunku do 2002 r., przy czym począwszy od roku akademickiego 2005/2006 Uczelnia zrezygnowała z naboru na tego rodzaju studia doktoranckie.*

Przedstawiona powyżej analiza przychodów skontrolowanych szkół wyższych wskazuje na coraz większe uzależnienie ich sytuacji finansowej od dotacji budżetowej na działalność dydaktyczną. Przychody z dotacji budżetowej na działalność dydaktyczną wynosiły bowiem w 2006 r. – 2.844.055 tys. zł i były wyższe od przychodów w 2002 r. o 915.647 tys. zł, tj. o 47,5%, znacznie wyprzedzając pod względem dynamiki przychody z działalności badawczej, które wzrosły w tym okresie z 546.600 tys. zł do 649.281 tys. zł, tj. o 102.681 tys. zł – o 18,8 %.

Wskazać przy tym należy, że przychody na działalność statutową wzrosły w 2006 r. o 39.314 tys. zł, tj. o 18,5% w stosunku do 2002 r., natomiast w okresie tym nastąpił spadek przychodów z działalności badawczej ze środków budżetowych na badania własne o 14.862 tys. zł, tj. o 22,9%, co skutkowało ograniczeniem wydatków w części szkół wyższych na granty doktorskie i habilitacyjne, a więc wydatków mających decydujący wpływ na rozwój młodej kadry naukowo-dydaktycznej. Dla przykładu:

- *na Uniwersytecie Opolskim wydatki na granty doktorskie uległy zmniejszeniu z 29 tys. zł w 2002 r. do zaledwie 7 tys. zł w 2006 r. Wydatki na granty habilitacyjne wyniosły 8 tys. zł i pojawiły się dopiero*

w roku 2006. Przychody Uniwersytetu z działalności badawczej ze środków budżetowych na badania własne uległy w tym okresie również zmniejszeniu z 1.193 tys. zł do 1.080 tys. zł, tj. o 10,5%.

Ustalono ponadto, że żadna ze skontrolowanych szkół wyższych nie otrzymała całej kwoty wnioskowanych środków zarówno na działalność statutową, jak i badania własne. Większość z nich otrzymywała znacznie poniżej połowy kwoty wnioskowanej, co – zdaniem rektorów – powodowało m. in.: spowolnienie i obniżenie jakości prac, brak środków na aparaturę badawczą i literaturę, spadek liczby publikacji, a przede wszystkim ograniczenie zakresu badań naukowych.

3.2.5. Realizacja zadań ustawowych przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów

1. W latach 2005-2006 Centralna Komisja m. in. przedstawiła Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej 1.019 wniosków o nadanie tytułu profesora³¹, zatwierdziła 1.564 uchwały jednostek organizacyjnych o nadaniu stopnia doktora habilitowanego, przyznała 108 jednostkom organizacyjnym uprawnienia do nadawania stopnia naukowego i w zakresie sztuki oraz powołała 1.960 recenzentów w postępowaniach o nadanie tytułu profesora i przewodach habilitacyjnych.

Liczbę, rodzaj oraz sposób rozpatrzenia spraw przez Centralną Komisję w latach 2005 – 2006 prezentują dane w poniższej tabeli.

Rodzaj sprawy	Ogółem		Sposób rozpatrzenia w 2005 r.		Sposób rozpatrzenia w 2006 r.	
	2005 r.	2006 r.	pozytywnie	negatywnie	pozytywnie	negatywnie
1	2	3	4	5	6	7
1.Wnioski o nadanie tytułu profesora	607	471	571	36	448	23
2.Zatwierdzenie uchwał o nadaniu stopnia doktora habilitowanego	994	660	948	46	616	44
3.Uprawnienia do nadawania stopni doktora i doktora	83	72	55	28	53	19

³¹ W latach 2005-2007 (do 31 maja) Centralna Komisja przedłożyła Prezydentowi RP 12 wniosków o nadanie tytułu naukowego osobom posiadającym stopień doktora i wybitne osiągnięcia naukowe i artystyczne, z czego 10 - dotyczyło obywateli polskich zatrudnionych w zagranicznych uczelniach (art. 26 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule).

habilitowanego						
4.Odwołania od uchwał RW/RN	23	36	17	6	21	15
5.Odwołania od decyzji CK	56	52	15	41	16	36
6.Powołanie recenzentów w postępowaniu o nadanie tytułu	0	656	0	0	656	0
7.Powołanie recenzentów w przewodach habilitacyjnych	0	1.304	0	0	1.304	0
8.Inne	13	4	11	2	4	0
Liczba spraw/wniosków ogółem	1.776	3.255	1.617	159	3.118	137

Źródło danych: ustalenia kontroli w Centralnej Komisji

Z danych w powyższej tabeli wynika, że Centralna Komisja rozpatrzyła w 2006 r. znacząco więcej spraw w porównaniu z 2005 r., tj. o 1.479 (wzrost o 83,3%). Zwiększenie to wynikało przede wszystkim ze zmian ustawy o stopniach i tytule, wprowadzonych z dniem 1 września 2005 r. przez ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym. Dotyczyło to głównie zmiany kompetencji Centralnej Komisji w prowadzonych przez jednostki organizacyjne przewodach habilitacyjnych i postępowaniach o nadanie tytułu profesora, poprzez wyznaczanie po dwóch spośród czterech recenzentów. Do tego czasu, Centralna Komisja zatwierdzała uchwały rad jednostek organizacyjnych w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego i uchwały popierającej wniosek o nadanie lub odmowę tytułu profesora.

W latach 2005-2006 Centralna Komisja podjęła 296 odmownych decyzji, co stanowiło 9,6% ogółu decyzji, w tym w 2005 r. - 159 (9,0%), w 2006 r. - 137 (10,6% - z wyłączeniem liczby powołanych recenzentów). Najwięcej odmownych decyzji (90 spośród 1.654, tj. 5,4%) dotyczyło niezatwierdzenia uchwał rad jednostek organizacyjnych o nadaniu stopnia doktora habilitowanego, w tym w 2005 r. - 46 (4,6%), w 2006 r. - 44 (6,7%). Powodem odmowy ich zatwierdzenia było najczęściej niewystarczający dorobek naukowy habilitanta oraz niski poziom pracy habilitacyjnej.

2. Obowiązujący - w okresie objętym kontrolą - statut Centralnej Komisji został uchwalony na posiedzeniu plenarnym w dniu 19 kwietnia 1991 r., (ze zmianami na posiedzeniach w dniu 9 marca 1994 r. i 31 stycznia 2003 r.) na podstawie art. 34 ust. 5 ustawy z dnia 12 września 1990 r. o tytule naukowym i stopniach naukowych.³² Centralna Komisja, pomimo wejścia z dniem 1 maja 2003 r. w życie ustawy o stopniach

³² Dz. U. Nr 65, poz. 386, ze zm.

i tytule naukowym, nie uchwaliła nowego statutu, na podstawie art. 35 ust. 5 ww. ustawy, jak też nie dostosowała postanowień statutu z dnia 19 kwietnia 1991 r. stosownie do kompetencji określonych w tej ustawie.

Na skutek niedopełnienia ww. obowiązku, w statucie obowiązującym do dnia zakończenia kontroli, nie zostały określone m.in. kompetencje i tryb działania organów Centralnej Komisji w zakresie realizacji ustawowych zadań dotyczących: dokonywania okresowej oceny poziomu działalności naukowej lub artystycznej jednostek organizacyjnych oraz zasadności podejmowania przez nie uchwał o nadaniu stopnia doktora i doktora habilitowanego (art. 9 ust. 1), postępowania w sprawach zawieszonych z mocy prawa uprawnień jednostek organizacyjnych do nadawania stopni naukowych (art. 8 ust. 2 - 4).

Ponadto, w związku z wprowadzeniem w życie z dniem 1 września 2005 r. zmian do ustawy o stopniach i tytule ustawą – Prawo o szkolnictwie wyższym, Centralna Komisja nie określiła w statucie zasad powoływania recenzentów w przewodach habilitacyjnych (art. 20 ust. 5a pkt 2 ustawy o stopniach i tytule) oraz recenzentów w postępowaniach o nadanie tytułu profesora (art. 27 ust. 4 ww. ustawy), wyrażania opinii w sprawie zatrudnienia w szkołach wyższych na stanowisku profesora nadzwyczajnego osób nie posiadających stopnia doktora habilitowanego (art. 33 ust. 2)³³.

Powyższe zasady zostały określone przez Prezydium Centralnej Komisji w drodze uchwały z dnia 19 grudnia 2005 r. (powoływanie recenzentów) oraz wytycznych z dnia 27 listopada 2006 r., tj. po upływie ponad 1 roku od wejścia w życie ww. przepisów (wyrażanie opinii o zatrudnieniu na stanowisku profesora nadzwyczajnego), podczas gdy - zgodnie z art. 35 ust. 5 ustawy o stopniach i tytule - zasady te powinien określać statut.

Zgodnie z § 2 ust. 3 obowiązującego statutu Centralnej Komisji, posiedzenie plenarne, na którym powinno się uchwalić statut, zwołuje w miarę potrzeb przewodniczący Centralnej Komisji z własnej inicjatywy, albo na wniosek Prezydium albo na wniosek 1/3 ogólnej liczby członków Centralnej Komisji.

Przyczyną nieuchwalenia statutu było zaniechanie prac nad jego opracowaniem przez Centralną Komisję działającą w latach 2003-2006, a także przedłużające się prace nad jego projektem przez Centralną Komisję, wybraną na kadencję w latach 2007 – 2010. Dopiero po kontroli NIK, tj. na posiedzeniu plenarnym w dniu 15 października

³³ Zgodnie z art. 115 ust. 2 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym warunkiem zatrudnienia tych osób jest uzyskanie pozytywnej opinii Centralnej Komisji.

2007 r., tj. po upływie ponad 4 lat od ustawowego obowiązku, został uchwalony statut Centralnej Komisji.

3. Centralna Komisja nie realizowała w pełni obowiązku, wynikającego z art. 9 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule, ponieważ nie dokonywała okresowej oceny poziomu działalności naukowej lub artystycznej jednostek organizacyjnych, która stanowi podstawę do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego.

W ocenie NIK, na skutek niedopełnienia tego obowiązku, Centralna Komisja nie posiadała pełnej wiedzy o spełnianiu przez jednostki organizacyjne ustawowych wymogów, warunkujących korzystanie z przyznanych im, na podstawie art. 5 ust. 2 ustawy o stopniach i tytule, uprawnień do nadawania stopni naukowych oraz stopni w zakresie sztuki.

Zastrzeżenia NIK dotyczą także niekorzystania z uprawnień, przewidzianych w art. 9 ust. 2 ww. ustawy, tj. ograniczania, zawieszania lub cofnięcia uprawnień jednostkom organizacyjnym, w których Centralna Komisja stwierdziła istotne nieprawidłowości w nadawaniu stopnia doktora, w tym nadawanie stopnia w dziedzinach, w których jednostki nie posiadały uprawnień oraz prowadzenie przewodów niezgodnie z obowiązującymi przepisami. Stwierdzono, że spośród 22 jednostek organizacyjnych, w których Centralna Komisja objęła okresową oceną zasadność 184 uchwał o nadaniu stopnia doktora, w 15 jednostkach w stosunku do 72 uchwał (39,1%) Centralna Komisja wniosła istotne uwagi odnośnie niewłaściwego wykorzystywania uprawnień przez jednostki organizacyjne.

Tak więc nieprawidłowości dotyczące niewłaściwego wykorzystywania uprawnień centralna Komisja stwierdziła w 39% badanych uchwał. Natomiast sankcje przewidziane w art. 9 ust. 2 ww. ustawy, Centralna Komisja zastosowała jedynie w 2 przypadkach, tj. cofnęła uprawnienia Instytutowi Organizacji i Zarządzania w Przemyśle „Orgmasz” do nadawania stopni naukowych doktora i doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w dyscyplinie nauk o zarządzaniu oraz zawiesiła Wydziałowi Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie socjologia na okres 2 lat.

W ocenie NIK, przyczyną stwierdzonych niekonsekwencji w działaniach Centralnej Komisji, w tym zaniechania działań, był brak opracowanych procedur i kryteriów dokonywania okresowych ocen oraz brak kryteriów oceny poziomu działalności naukowej lub artystycznej jednostki organizacyjnej, o którym mowa w art. 9 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule.

4. Prezydium Centralnej Komisji nie dopełniło obowiązku wynikającego z § 4 pkt 3 obowiązującego statutu (z 1991 r. i niedostosowanego do zadań określonych w obowiązujących przepisach), tj. nie określiło trybu postępowania opiniodawczego, czego konsekwencją był m.in. brak kryteriów powoływania recenzentów.

W ocenie NIK, było to przyczyną nieprawidłowości, polegających m.in. na: wyznaczaniu do opracowania recenzji osób, które odmawiały jej sporządzenia z uwagi na brak odpowiednich kompetencji (w 15% spośród skontrolowanych 107 spraw); sporządzaniu przez wyznaczonych recenzentów opinii po wyznaczonym terminie (w 45,8% przebadanych przypadków); udostępnianiu recenzentom wcześniej sporządzonych na zlecenie Centralnej Komisji opinii, dotyczących zatwierdzenia uchwał o nadaniu stopnia doktora habilitowanego, co nie zapewniało zachowania zasady obiektywizmu. Należy podkreślić, że zlecenia opracowania opinii nie zawierały klauzul obligujących recenzentów do terminowego sporządzenia opinii, bądź też nie określały tego terminu, co w konsekwencji wydłużyło termin podejmowania decyzji przez Centralną Komisję.

5. W latach 2005–2007 (do 31 maja), spośród 26 jednostek, w których uprawnienia uległy zawieszeniu z mocy prawa w związku ze zmniejszeniem zatrudnienia pracowników poniżej minimum określonego w art. 6 ustawy o stopniach i tytule, 14 jednostkom zostały cofnięte uprawnienia, 5 - przywrócono zawieszono uprawnienia, 7 – wyznaczono terminy do spełnienia warunków do ich przywrócenia.

Centralna Komisja nie realizowała w pełni obowiązku, wynikającego z art. 8 ust. 4 ww. ustawy, w zakresie określania warunków kontynuowania wszczętych przewodów doktorskich i habilitacyjnych w ww. jednostkach.

Stwierdzono, że Centralna Komisja określiła warunki kontynuowania 48 spośród 88 wszczętych przewodów doktorskich i habilitacyjnych przed dniem zawieszenia uprawnień z mocy prawa 8 jednostkom organizacyjnym, natomiast nie określiła warunków kontynuowania pozostałych 40 przewodów w tych jednostkach oraz nie zażądała informacji o wszczętych przewodach w pozostałych 18 jednostkach organizacyjnych.

Ponadto, decyzje o przywróceniu zawieszonych uprawnień – podpisywane przez jednego z członków Prezydium Centralnej Komisji - nie były poprzedzane weryfikacją faktycznego stanu zatrudnienia, a podejmowane jedynie na podstawie pism jednostek organizacyjnych informujących o uzupełnieniu zatrudnienia uprawniającego do ich przywrócenia.

Przyczyną nieprawidłowej realizacji ww. zadań było m. in. nieokreślenie w statucie zasad postępowania w przypadkach zawieszenia uprawnień do nadawania stopni

z mocy prawa, a także nieprzypisanie przez Dyrektora Biura Centralnej Komisji³⁴ obowiązków służbowych żadnemu z pracowników obsługi administracyjnej w tym zakresie.

6. Centralna Komisja nie przestrzegała ustawowych terminów rozstrzygnięć rozpatrywanych przez nią spraw.

Pośród 190 objętych kontrolą rozstrzygnięć Centralnej Komisji, w 147 przypadkach (77,4%) nie zostały dotrzymane sześciomiesięczne terminy ich rozpatrzenia, określone w ustawie o stopniach i tytule, tj.:

- *spośród 41 uchwał o przedstawieniu lub odmowie przedstawienia kandydata do tytułu profesora - 24 (58,5%) podjęto z przekroczeniem terminu określonego w art. 28 ust. 2 ustawy, a opóźnienia wynosiły nawet powyżej 5 miesięcy (w 7 przypadkach);*
- *spośród 66 rozstrzygnięć w sprawie zatwierdzenia lub odmowy zatwierdzenia uchwał rad wydziałów/rad naukowych o nadaniu stopnia doktora habilitowanego - 49 (74,2%) podjęto po upływie terminu określonego w art. 19 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule (w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 sierpnia 2005 r.), opóźnienia wynosiły nawet powyżej 6 miesięcy (w 5 przypadkach);*
- *spośród 33 wniosków jednostek organizacyjnych o przyznanie uprawnienia do nadawania stopnia doktora - 28 (84,8%) zostało rozpatrzonych po upływie terminu określonego w art. 5 ust. 3 ustawy o stopniach i tytule, opóźnienia wynosiły nawet powyżej 6 miesięcy (w 12 przypadkach);*
- *spośród 50 wniosków o przyznanie uprawnienia do nadawania stopnia doktora habilitowanego - 46 (92,0%) zostało rozstrzygniętych po upływie ww. terminu, opóźnienia wynosiły powyżej 6 miesięcy (w 3 przypadkach), a powyżej 8 miesięcy (w 2 przypadkach);*
- *ponadto według stanu z dnia 30 czerwca 2007 r., nie rozstrzygnięto 31 spraw, których termin rozpatrzenia upływał przed tą datą. Dotyczyło to wniosków w sprawie: przyznania uprawnień do nadawania stopni (19), zatwierdzenia uchwał rad jednostek organizacyjnych o nadaniu stopnia doktora habilitowanego (10), nadania tytułu profesora (1), wydania opinii w sprawie zatrudnienia na stanowisku profesora nadzwyczajnego (1); w dwóch przypadkach odwołań od decyzji dotyczących zatwierdzenia uchwał rad jednostek organizacyjnych w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego opóźnienia wyniosły nawet 1,5 roku.*

Opóźnienia w rozstrzyganiu spraw wynikały m.in. z opóźnień sporządzania opinii przez recenzentów wyznaczonych przez Sekretarza Komisji; nieokreślenia zasad współpracy z Radą Główną Szkolnictwa Wyższego w sposób zapewniający uzyskanie opinii RGSW w terminie określonym w art. 5 ust. 2 ustawy o stopniach i tytule, tj. trzech miesięcy od daty otrzymania przez nią wniosku (spośród 83 opinii objętych kontrolą jedynie 10, tj. 12,0% Centralna Komisja otrzymała w ustawowym terminie);

³⁴ Obsługę administracyjną Centralnej Komisji prowadzi Biuro Centralnej Komisji - § 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 maja 2004 r. w sprawie sposobu i zakresu obsługi prac Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów, wysokości wynagrodzenia jej członków oraz warunków zwrotu kosztów podróży jej członkom i recenzentom (Dz. U. Nr 135, poz. 1442).

a także zlecenia opracowania opinii dopiero – zgodnie z przyjętą praktyką - po terminie uzyskania opinii z RGSW.

Ponadto, w 2007 r. Centralna Komisja podjęła działalność z opóźnieniem, tj. z dniem 2 kwietnia 2007 r. Opóźnienie to spowodowane było: niedotrzymaniem ustawowego terminu (art. 34 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule) rozpoczęcia kadencji Centralnej Komisji z dniem 1 stycznia (pierwsze zebranie plenarne odbyło się dopiero w dniu 14 lutego 2007 r. – na którym dokonano wyboru zastępców Przewodniczącego, Sekretarza oraz dwóch kandydatów na Przewodniczącego); następnie, zgodnie z art. 33 ust. 3 ww. ustawy, Prezes Rady Ministrów RP powołał Przewodniczącego Centralnej Komisji - spośród ww. dwóch kandydatów - dopiero z dniem 2 kwietnia 2007 r.

7. W wyniku kontroli stwierdzono, że Centralna Komisja przyznała i przywracała uprawnienia do nadawania stopni naukowych i stopni w zakresie sztuki jednostkom organizacyjnym, które nie spełniały ustawowych wymagań w zakresie liczby zatrudnionych osób posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego.

Przyjęto bowiem, jako powszechnie obowiązującą zasadę przyznawania uprawnień jednostkom organizacyjnym, w których do liczby osób zatrudnionych posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego zaliczano również te osoby, które po uzyskaniu tytułu lub stopnia doktora habilitowanego przepracowały w tej jednostce krócej niż jeden rok. Było to niezgodne z art. 6 ust. 4 ustawy o stopniach i tytule, w myśl którego osoby posiadające tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego mogą być zaliczane do minimalnej liczby osób zatrudnionych, o których mowa w ust. 1-3, o ile są zatrudnione w tej jednostce nie krócej niż rok. Dla przykładu:

- *Wydziałowi Kompozycji, Dyrygentury i Teorii Muzyki Akademii Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie przywrócono w dniu 14 listopada 2005 r. uprawnienia do nadawania stopnia doktora i doktora habilitowanego sztuk muzycznych w dziedzinie dyrygentura, mimo że do minimum kadrowego zaliczono osobę ze stopniem doktora habilitowanego, uzyskanym zaledwie pół roku wcześniej.*

Ponadto, przyznano z naruszeniem art. 6 ust. 3 ustawy o stopniach i tytule uprawnienia do nadawania stopnia doktora 3 jednostkom organizacyjnym spośród 33 objętych kontrolą NIK (9,1%), tj.:

- *2 jednostkom: Wydziałowi Rolniczemu Akademii Rolniczej w Lublinie oraz Wydziałowi Biotechnologii i Nauk o Żywności Politechniki Łódzkiej, mimo iż żadna z osób zaliczonych do minimum kadrowego nie reprezentowała dyscypliny, w której jednostka otrzymała uprawnienia;*
- *1 jednostce - Wydziałowi Rolniczemu Akademii Rolniczej w Poznaniu, w którym liczba zatrudnionych reprezentujących dyscyplinę była niższa od wymaganej, tj. 3 zamiast 5 osób.*

Należy podkreślić, że w postępowaniu opiniodawczym o przyznanie uprawnień w 2 przypadkach - w Sekcji Nauk Biologicznych, Rolniczych i Leśnych uczestniczyli

członkowie tej Sekcji, zatrudnieni jednocześnie w szkołach wyższych, których jednostki organizacyjne otrzymały uprawnienia. Tego typu postępowanie może wskazywać na nielegalność z art. 24 par. 1 ust. 3 Kpa.

Ponadto, w postępowaniach o przyznanie uprawnień do nadawania stopnia doktora habilitowanego, Centralna Komisja oceniła w 29 jednostkach organizacyjnych poziom 122 rozpraw doktorskich oraz prawidłowość podejmowanych uchwał w tym zakresie, podczas gdy - zgodnie z art. 5 ust. 2 ustawy o stopniach i tytule - warunkiem przyznania uprawnień jest poziom działalności naukowej lub artystycznej oraz liczba osób posiadających tytuł profesora lub stopień doktora habilitowanego, określonym w art. 6 tej ustawy. W ocenie NIK koszty w kwocie 33,8 tys. zł poniesione na ww. cele nie były konieczne.

8. Centralna Komisja nie realizowała obowiązku wynikającego z art. 29 ust. 1 ustawy o stopniach i tytule naukowym, w większości skontrolowanych postępowań kończących się wydaniem decyzji administracyjnych nie stosowała przepisów Kpa.

Stwierdzono, że forma decyzji administracyjnych określona w art. 107 § 1 Kpa. spełniona była jedynie w przypadku decyzji w sprawach odmowy zatwierdzenia uchwał jednostek organizacyjnych o nadaniu stopnia doktora habilitowanego oraz przedstawienia kandydata do tytułu profesora.

Wymogów w zakresie formy decyzji administracyjnych, w związku m.in. z brakiem podpisów członków Prezydium uczestniczących w ich przyjęciu, brakiem pouczenia o możliwości i trybie zaskarżenia, nie spełniały rozstrzygnięcia dotyczące odmowy przyznania jednostkom organizacyjnym uprawnienia do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego oraz odmowy wszczęcia przez jednostki organizacyjne postępowań o nadanie tytułu naukowego profesora (w trybie art. 26 ust. 2 ustawy o stopniach i tytule). Wymogów w zakresie formy decyzji administracyjnych nie spełniały także wszystkie pozytywne rozstrzygnięcia Centralnej Komisji.

Konsekwencją nieprawidłowości w realizowaniu zadań ustawowych przez Centralną Komisję (m. in. niezapewnienie obecności recenzenta; nieskompletowanie dowodów niezbędnych do rozstrzygnięcia w danej sprawie) było uchylenie w latach 2005-2006 przez sądy administracyjne 11 spośród 25 zaskarżonych decyzji Centralnej Komisji (a więc 44% decyzji), w tym dotyczących: odmowy przedstawienia wniosku do nadania tytułu profesora - 2; zatwierdzenia uchwał o nadanie stopnia doktora habilitowanego - 8, odmowy przyznania uprawnień do nadawania stopnia doktora niepublicznej szkoły wyższej - 1.

4. Informacje dodatkowe o przeprowadzonej kontroli

4.1. Przygotowanie kontroli

Kontrolę planową pn. „Nadawanie stopni i tytułu naukowego” poprzedziły dwie kontrole rozpoznawcze, przeprowadzone w drugiej połowie 2006 r. w Akademii Ekonomicznej w Krakowie i Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie.

Przy opracowywaniu tematyki i metodyki kontroli wykorzystano wyniki kontroli rozpoznawczych oraz wcześniej przeprowadzonych kontroli NIK, dotyczących różnych aspektów funkcjonowania państwowych szkół wyższych.

W wyniku kontroli NIK pn. Odpłatność za studia w państwowych szkołach wyższych (nr P/01/039), przeprowadzonych w 2002 r. i w 2006 r. (kontrola sprawdzająca), stwierdzono m.in. nieprzestrzeganie wymogów dotyczących stanu kadrowego nauczycieli akademickich w większości skontrolowanych uczelni.

W wyniku kontroli NIK przeprowadzonej w 2004 r. pn. „Organizacja i finansowanie działalności dydaktycznej w państwowych wyższych szkołach zawodowych” (nr P/03/078), ustalono m.in., że we wszystkich skontrolowanych uczelniach nie realizowano jednego z podstawowych zadań, tj. zapewnienia własnej kadry nauczycieli akademickich (75% nauczycieli akademickich pochodziło z innych ośrodków akademickich).

W wyniku kontroli NIK przeprowadzonej w 2005 r. pn. „Warunki kadrowe i materialne działalności dydaktycznej w zamiejscowych jednostkach organizacyjnych państwowych szkół wyższych” (nr P/04/086), ustalono m.in., że ponad połowa skontrolowanych uczelni nie przestrzegała, przy tworzeniu i funkcjonowaniu zamiejscowych ośrodków dydaktycznych i filii, obowiązujących wymogów kadrowych.

W wyniku kontroli NIK przeprowadzonej w 2005 r. pn. „Działalność Państwowej Komisji Akredytacyjnej” (nr P/04/083) ustalono m.in., że PKA formułowała tzw. oceny warunkowe (18% wszystkich ocen) w przypadkach, w których należało sformułować oceny negatywne prowadzenia działalności dydaktycznej, ponieważ uczelnie nie spełniały minimalnych wymogów zatrudnienia nauczycieli akademickich.

Kontrolę przeprowadzono w okresie od 3 marca do 21 września 2007 r. Do kontroli wybrano 29 spośród 130 uczelni publicznych, w tym 5 spośród 18 uczelni artystycznych, które miały najwięcej uprawnień do nadawania stopni naukowych.

4.2. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli

Kontrole jednostkowe przeprowadził Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego oraz Delegatury NIK w: Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Poznaniu, Warszawie i Wrocławiu.

W związku z kontrolą zasięgnięto informacji w trybie art. 29 pkt 2 lit. f ustawy o NIK w 5 jednostkach.

Zastrzeżenia do ustaleń zawartych w protokole kontroli zgłosił Rektor Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku. Zastrzeżenia dotyczyły m. in.: niepełnego cytowania wyjaśnień Rektora, niepodzielania stanowiska NIK odnośnie niespełnienia przez Wydział Wychowania Fizycznego uprawnień do nadawania stopnia doktora habilitowanego, ponieważ – zdaniem Rektora – zatrudniony profesor z Ukrainy posiada właściwe kwalifikacje. W wyniku złożonych zastrzeżeń uzupełniono protokół, przytaczając pełne wyjaśnienia, natomiast w sprawie zatrudnionego profesora zobowiązano Rektora w wystąpieniu pokontrolnym do wystąpienia do Centralnej Komisji o ocenę – czy Wydział Wychowania Fizycznego spełnia warunki kadrowe do zachowania uprawnień do nadawania stopnia doktora habilitowanego.

Wystąpienia pokontrolne skierowano do wszystkich skontrolowanych jednostek.

W wystąpieniu pokontrolnym skierowanym do Przewodniczącego Centralnej Komisji Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie oceniła jej działalność w kontrolowanym okresie, mimo stwierdzenia nieprawidłowości, wnosząc o realizację następujących wniosków pokontrolnych:

- 1) uchwalenie statutu Centralnej Komisji dostosowanego do ustawy o stopniach i tytule, w tym określającego jej organizację i tryb działania oraz sposób powoływania recenzentów;
- 2) dokonywanie okresowych ocen poziomu działalności naukowej lub artystycznej jednostek organizacyjnych, posiadających uprawnienia do nadawania stopni naukowych i w zakresie sztuki oraz określenie procedur i kryteriów w tym zakresie;
- 3) wykorzystywanie ustawowych możliwości ograniczenia, zawieszenia lub cofnięcia uprawnień jednostkom organizacyjnym, które wykorzystują je z naruszeniem prawa;
- 4) każdorazowe określanie warunków kontynuowania przewodów doktorskich i habilitacyjnych, wszczętych w jednostkach organizacyjnych przed dniem zawieszenia uprawnień z mocy prawa oraz weryfikowanie faktycznego stanu zatrudnienia w jednostkach, które ubiegają się o przywrócenie zawieszonych uprawnień;
- 5) określenie trybu postępowania opiniodawczego, zapewniającego w szczególności terminowość oraz obiektywizm sporządzania recenzji;

- 6) przyznawanie uprawnień do nadawania stopni naukowych i w zakresie sztuki jednostkom organizacyjnym spełniającym ustawowe warunki oraz rozważenie celowości dokonywania poziomu rozpraw doktorskich w tych jednostkach, które ubiegają się o przyznanie uprawnień do nadawania stopnia doktora habilitowanego;
- 7) przestrzeganie ustawowych terminów rozstrzygania spraw należących do kompetencji Centralnej Komisji;
- 8) podejmowanie decyzji w prowadzonych postępowaniach w formie przewidzianej przepisami Kpa;
- 9) sporządzanie rocznych sprawozdań z działalności Centralnej Komisji i ich przesyłanie jednostkom organizacyjnym.

W wystąpieniach pokontrolnych skierowanych do rektorów skontrolowanych szkół wyższych wnioskowano m. in. o:

- 1) podjęcie skutecznych działań w celu przeprowadzania przewodów doktorskich, habilitacyjnych oraz o nadanie tytułu profesora zgodnie z obowiązującymi przepisami,
- 2) zaniechanie zawierania umów cywilnoprawnych na prowadzenie zajęć dydaktycznych z nauczycielami akademickimi zatrudnionymi w danej szkole wyższej;
- 3) ograniczenie liczby godzin ponadwymiarowych w wymiarze przekraczającym pensum ustalone przez senat,
- 4) podjęcie działań na rzecz zwiększenia liczby posiadanych uprawnień do nadawania stopni naukowych,
- 5) zintensyfikowanie działań mających na celu zwiększenie wykorzystania przez jednostki organizacyjne posiadanych uprawnień w zakresie nadawania stopni naukowych,
- 6) dokumentowanie dat poszczególnych czynności w ramach prowadzonych przewodów doktorskich, habilitacyjnych i postępowań o nadanie tytułu profesora, mających wpływ na dochowanie terminowości poszczególnych etapów postępowania;
- 7) podjęcie skutecznych działań skracających przewlekłość realizacji przewodów o nadanie stopni naukowych;
- 8) podjęcie działań mających na celu prowadzenie studiów doktoranckich zgodnie z obowiązującymi przepisami, w tym: opracowywanie programu studiów, prawidłowe przeprowadzanie obron prac doktorskich, ustalanie opłat za

niestacjonarne studia doktoranckie na podstawie kalkulacji kosztów ponoszonych na uruchomienie i prowadzenie tych studiów,

- 9) zapewnienie minimum kadrowego w zakresie liczby nauczycieli akademickich do liczby studentów na prowadzonych kierunkach studiów,
- 10) zawiadomienie Centralnej Komisji o zmianie zatrudnienia, tj. utracie z mocy prawa uprawnień do nadawania stopni naukowych.

Rektor Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. J. Śniadeckiego w Gdańsku złożył w dniu 7 września 2007 r. zastrzeżenia do ocen, uwag i wniosków zawartych w wystąpieniu pokontrolnym, kwestionując uznanie przez NIK za nieprawidłowe zlecenie 12 nauczycielom uczelni w roku akademickim 2005/2006 prowadzenie zajęć dydaktycznych (na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych) na podstawie umów cywilnoprawnych. Komisja Odwoławcza Delegatury NIK w Gdańsku w dniu 24 września 2007 r. podjęła uchwałę, w której oddaliła zastrzeżenie.

Z udzielonych odpowiedzi na wystąpienia pokontrolne NIK wynika, że - według stanu z dnia 1 lutego 2008 r. - z 80 wniosków przekazanych kontrolowanym jednostkom, zrealizowanych zostało 40, dalsze 17 było w trakcie realizacji. W przypadku pozostałych 23 wniosków zapowiedziano podjęcie działań na rzecz ich zrealizowania.

5. Załączniki

Załącznik nr 1

Wykaz najważniejszych normatywnych aktów prawnych

1. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365, ze zm.).
2. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, ze zm.).
3. Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 65, poz. 385, ze zm.).
4. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 sierpnia 1991 r. w sprawie zasad gospodarki finansowej uczelni (Dz. U. Nr 84, poz. 380, ze zm.); rozporządzenie zostało uchylone z dniem 15 stycznia 2007 r.
5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 2006 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej uczelni publicznych (Dz. U. Nr 246, poz. 1796).
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 28 marca 2002 r. w sprawie warunków, jakie powinna spełniać uczelnia, aby utworzyć i prowadzić kierunek studiów, oraz nazw kierunków studiów (Dz. U. Nr 55, poz. 480, ze zm.). Rozporządzenie zostało uchylone z dniem 1.10.2006 r. na podstawie § 14 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać jednostki organizacyjne uczelni aby prowadzić studia na określonym kierunku i poziomie kształcenia (Dz. U. Nr 144, poz. 1048).
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 czerwca 2005 r. w sprawie nostryfikacji stopni naukowych i stopni w zakresie sztuki uzyskanych za granicą (Dz. U. Nr 104, poz. 874).
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia z dnia 25 maja 2005 r. w sprawie warunków i trybu organizowania, prowadzenia i odbywania studiów doktoranckich oraz przyznawania i zwrotu stypendiów doktoranckich (Dz. U. Nr 115, poz. 964).
9. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie studiów doktoranckich prowadzonych przez jednostki organizacyjne uczelni (D. U. z 2007 r., Nr 1, poz. 3).
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 27 stycznia 2004 r. w sprawie trybu zgłaszania wniosków o przyznanie uprawnienia do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 21, poz. 194).
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskim i habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. Nr 15, poz. 128, ze zm.).
12. Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 24 października 2005 r. w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplina naukowych i artystycznych (M. P. Nr 79, poz. 1120).

Załącznik nr 2

Wykaz skontrolowanych jednostek i osób kierujących tymi jednostkami oraz jednostek organizacyjnych NIK, które przeprowadziły kontrole

Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego:

1. Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów. Przewodniczący, powołany dnia 2 kwietnia 2007 r. Prof. dr hab. Tadeusz Kaczorek na okres kadencji w latach 2007 – 2010 (w kadencji 2003 – 2006 Prof. dr hab. Janusz Tazbir).
2. Politechnika Świętokrzyska w Kielcach. Rektor - Prof. dr hab. inż. Wiesław Trąpczyński.
3. Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna im. Leona Schillera w Łodzi. Rektor - Prof. Jerzy Woźniak
4. Uniwersytet Opolski. Rektor - Prof. dr hab. Stanisław Niciejka.
5. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Rektor - Prof. dr hab. Józef Kubik.
6. Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Rektor - Prof. dr hab. Tomasz Borecki.
7. Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie (kontrola doraźna, rozpoznawcza). Rektor – Prof. Jan Pamuła.
8. Akademia Ekonomiczna w Krakowie (kontrola doraźna, rozpoznawcza). Rektor – Prof. dr hab. Ryszard Borowiecki.

Delegatura NIK w Gdańsku:

9. Uniwersytet Gdański. Rektor - Prof. dr hab. Andrzej Ceynowa.
10. Politechnika Gdańska. Rektor - Prof. dr hab. inż. Janusz Rachoń.
11. Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku. Rektor – Prof. dr hab. Wojciech Przybylski
12. Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku. Rektor - Tomasz Bogusławski.

Delegatura NIK w Katowicach:

13. Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego w Katowicach. Rektor – Prof. dr hab. Florian Kuźnik
14. Uniwersytet Śląski w Katowicach. Rektor - Prof. dr hab. Janusz Janeczek.
15. Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach. Rektor - Prof. dr hab. Zbigniew Waśkiewicz.

16. Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego w Katowicach. Rektor - Prof. Eugeniusz Knapik.

Delegatura NIK w Krakowie:

17. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Rektor - Prof. dr hab. Karol Musioł.

18. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki. Rektor - Prof. dr hab. Józef Gawlik.

19. Akademia Muzyczna w Krakowie. Rektor - Prof. Stanisław Krawczyński.

Delegatura NIK w Lublinie:

20. Uniwersytet Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie. Rektor - Prof. dr hab. Wiesław Andrzej Kamiński.

21. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Rektor - Ks. prof. dr hab. Stanisław Wilk.

22. Akademia Rolnicza w Lublinie. Rektor - Prof. dr hab. Zdzisław Targoński.

Delegatura NIK w Poznaniu:

23. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Rektor - Prof. dr hab. Stanisław Lorenc.

24. Politechnika Poznańska. Rektor - Prof. dr hab. inż. Adam Hamrol.

25. Akademia Rolnicza w Poznaniu. Rektor - Prof. dr hab. Erwin Wąsowicz.

Delegatura NIK w Warszawie:

26. Akademia Podlaska w Siedlcach. Rektor - Prof. dr hab. Edward Pawłowski.

27. Politechnika Warszawska. Rektor - Prof. dr hab. inż. Włodzimierz Kurnik.

28. Akademia Teatralna im. Aleksandra Zelwerowicza w Warszawie. Rektor - Prof. Lech Śliwnik.

Delegatura we Wrocławiu:

29. Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu. Rektor - Prof. dr hab. Michał Mazurkiewicz.

30. Politechnika Wrocławska. Rektor - Prof. dr hab. Tadeusz Luty.

31. Akademia Medyczna im. Piastów Śląskich we Wrocławiu. Rektor - Prof. dr hab. Ryszard Andrzejak.

32. Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu. Rektor - Prof. dr hab. Bogusław Fiedor.

Podstawowe dane dotyczące skontrolowanych szkół wyższych

Wyszczególnienie	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
I. STUDENCI					
Liczba studentów ogółem (bez doktorantów)	472.232	487.556	496.675	495.983	485.578
- odpłatne formy studiów	196.643	199.078	198.120	189.582	178.865
Liczba kandydatów na studia doktoranckie	4.639	4.327	4.180	4.017	3.940
- odpłatne formy studiów	783	1.272	1.203	1.092	1.101
Liczba przyjętych na I rok studiów doktoranckich	4.006	3.552	3.379	3.162	3.188
- odpłatne formy studiów	856	1.184	1.177	1.048	1.093
II. NAUCZYCIELE AKADEMICKY					
Liczba zatrudnionych nauczycieli akademickich ogółem,	29.185	29.348	29.921	30.295	30.399
w tym (w etatach):	28.804	28.938	29.395	29.918	30.016
• profesorów zwyczajnych	1.826	1.865	1.901	1.949	1.976
• profesorów nadzwyczajnych	3.761	3.816	3.868	3.910	3.917
• adiunktów, w tym:	11.891	12.197	12.662	13.298	13.739
ze stopniem doktora habilitowanego	1.391	1.346	1.419	1.472	1.512
ze stopniem doktora	10.535	10.900	11.293	11.874	12.282
• asystentów, w tym:	5.092	5.058	4.855	4.632	4.302
ze stopniem doktora	953	1.028	1.154	1.177	1.223
magister	4.406	4.079	3.752	3.503	3.144
• starszych wykładowców, w tym:	4.020	4.050	4.093	4.092	4.046
ze stopniem doktora	2.210	2.291	2.399	2.430	2.419
magister	1.867	1.813	1.741	1.717	1.669
• wykładowców, w tym:	1.389	1.392	1.396	1.370	1.395

Wyszczególnienie	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
ze stopniem doktora	130	103	91	85	93
magister	1.310	1.330	1.334	1.317	1.331
Liczba wszczętych postępowań:					
• o nadanie tytułu prof. zwyczajnego	307	198	217	232	240
• o nadanie stopnia doktora hab.	389	354	403	375	378
• o nadanie stopnia doktora	2.565	2.958	2.991	2.924	2.794
Uzyskane stopnie i tytuły naukowe, w tym:					
• profesorów zwyczajnych	433	295	281	275	259
• doktorów hab., w tym uzyskane:	442	355	388	388	415
poza uczelnią	89	70	79	64	66
w innej jednostce org. uczelni	19	15	11	16	7
przez osoby zatrudnione poza uczelnią	117	96	116	85	102
• doktorów, w tym uzyskane:	2.037	2.110	2.239	2.346	2.379
poza uczelnią	164	137	130	143	153
w innej jednostce org. uczelni	82	93	96	114	113
przez osoby zatrudnione poza uczelnią	705	814	852	909	964
III. ORGANIZACJA					
1. Liczba jednostek organizacyjnych,	214	219	216	213	215
w tym: liczba posiadanych przez nie uprawnień:					
- do nadawania stopnia doktora	291	290	290	292	297
- do nadawania stopnia doktora hab.	211	215	217	220	225
IV. FINANSE (na 31 grudnia, w tys. zł)					
1. Przychody ogółem uczelni	3.621.034	3.786.530	4.305.526	4.786.667	4.856.393
2. Przychody z działalności dyd.	2.757.673	2.935.127	3.409.849	3.847.385	3.886.625
- dotacja z budżetu na działalność dyd.	1.928.408	2.065.334	2.477.840	2.845.435	2.844.055
- przychody z odpłatnej działalności	617.811	653.334	697.255	729.629	723.186

Wyszczególnienie	Rok				
	2002	2003	2004	2005	2006
dydaktycznej					
w tym ze studiów doktoranckich	2.475	3.288	5.204	5.965	7.636
3. Przychody z działalności badawczej	546.600	576.084	610.685	631.560	649.281
w tym: ze środków na działalność statutową	212.074	201.025	213.964	232.824	251.388
ze środków na badania własne	79.777	84.047	67.571	65.932	64.915
4. Koszty działalności ogółem uczelni	3.567.184	3.758.804	4.280.424	4.368.846	4.822.174
w tym: koszty działalności dydaktycznej	2.948.821	3.113.289	3.590.500	3.999.745	4.059.517
koszty działalności badawczej	554.171	583.449	612.176	630.697	644.823
5. Wydatki uczelni na:					
• granty doktorskie	14.660	18.269	17.219	16.066	18.727
• granty habilitacyjne	113	236	295	405	795
• stypendia doktorskie	13.356	14.767	14.386	14.281	13.294
• stypendia habilitacyjne	4.660	4.447	4.368	4.356	4.459

Liczba studentów przypadająca na 1 nauczyciela akademickiego w roku akademickim 2006/2007, w skontrolowanych szkołach wyższych.

Najmniej studentów przypadających na 1 nauczyciela akademickiego (w roku akademickim 2006/2007) stwierdzono m.in. na kierunkach:

- 1) aktorskim w Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. L. Schillera w Łodzi – 1:3,7 (dopuszczalna norma 1:25); 1:5,1 w Akademii Teatralnej im. A. Zelwerowicza w Warszawie;
- 2) reżyserii na Akademii Teatralnej im. A. Zelwerowicza w Warszawie – 1:4,2 (1:25); 1:7,2 w Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. L. Schillera w Łodzi; 1:7 na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach;
- 3) rzeźby w Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku – 1:3 (1:25);
- 4) malarstwo na Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku – 1:3,5 (1:25);
- 5) dyrygentura na Akademii Muzycznej im. K. Szymanowskiego w Katowicach – 1:0,56 (1:25) i na Akademii Muzycznej w Krakowie 1:1,25;
- 6) wiedza o teatrze na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – 1:8 (1:180);
- 7) filozofia na Uniwersytecie Opolskim – 1:7 (1: 180);
- 8) stosunki międzynarodowe na Uniwersytecie Opolskim – 1:11 (1:180);
- 9) fizyka na Uniwersytecie Kazimierza w Bydgoszczy – 1:8 (1:60); 1:3 na uniwersytecie Jagiellońskim; 1:7 na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie;
- 10) matematyka na Politechnice Wrocławskiej – 1:5,1 (1: 60);
- 11) astronomia na Uniwersytecie Jagiellońskim – 1:3 (1:60); 1:3 na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;
- 12) biologia na Uniwersytecie Gdańskim – 1:8 (1:60) i 1:9 na Uniwersytecie Jagiellońskim;
- 13) geografia na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – 1: 9 (1:180);
- 14) chemia na Politechnice Gdańskiej – 1:8 (1:60); 1:8 na Uniwersytecie Gdańskim; 1:6 na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; 1: 8,8 na Politechnice Wrocławskiej;
- 15) geologia na Uniwersytecie Jagiellońskim – 1:8 (1:60)
- 16) archeologia na Uniwersytecie Marii Curie- Skłodowskiej w Lublinie – 1: 9 (1:180);
- 17) ochrona środowiska na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – 1: 8 (1:60);
- 18) architektura krajobrazu na Akademii Rolniczej w Lublinie – 1:6,7 (1:80) na wydziale Rolniczym i 1:9 na Wydziale Ogrodniczym;

- 19) transport na Politechnice Gdańskiej – 1:6 (1:90);
- 20) gospodarka przestrzenna na Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego w Katowicach – 1:8 (1:180);
- 21) inżynieria materiałowa na Uniwersytecie Jagiellońskim -1:3 (1:80); 1:3 na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;
- 22) zarządzanie i inżynieria produkcji na Politechnice Warszawskiej - 1:5 (1:180);
- 23) energetyka na Politechnice Warszawskiej – 1:8 (1:90);
- 24) elektronika i telekomunikacji na Politechnice Warszawskiej 1:7 (1:90);
- 25) zarządzanie i marketing na Politechnice Krakowskiej - 1:9 (1:180);
- 26) lekarskim na Uniwersytecie Jagiellońskim - 1:3 (1:40); 1:3 na Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich we Wrocławiu;
- 27) lekarsko – dentystycznym na Uniwersytecie Jagiellońskim - 1:9 (1:40); 1:7 na Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich we Wrocławiu;
- 28)** fizjoterapia na Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich we Wrocławiu 1:3 (1:60).

Nadawanie stopni i tytułów naukowych w wybranych krajach UE oraz w USA³⁵

Wprowadzenie

Analiza źródeł oraz opracowań dotyczących szkolnictwa wyższego w sześciu analizowanych krajach: Francji, Holandii, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Szwecji oraz Stanach Zjednoczonych AP pozwala ustalić następujące prawidłowości:

W ostatnich dekadach na poziomie kształcenia wyższego zachodziły znaczące przemiany. Większość uniwersytetów prowadzi wielostopniowy system studiów, różnicuje także tryb studiowania (stacjonarny, niestacjonarny, wieczorowy, „na odległość”), co wpłynęło na wzrost liczby studentów, nauczycieli akademickich oraz modernizację procesu dydaktycznego. Punktowy system oceniania pozwolił studentom na dokonywanie (choć nie w pełni) samodzielnego wyboru kursów i przedmiotów, umożliwił równocześnie, przynajmniej częściowo, porównywanie programów kształcenia i kontynuację edukacji w innych uczelniach, także poza granicami własnego kraju.

Nadal utrzymują się podstawowe modele struktur szkolnictwa wyższego. Charakterystyczną cechą modelu, w którym dominującą rolę pełnią uniwersytety (Wielka Brytania) jest podporządkowanie mniej prestiżowych uczelni uniwersytetom o uznanej renomie, które dokonują akredytacji, dbając jednocześnie o właściwy poziom nauczania tak zwanych „nowych uniwersytetów”, czyli tych, które powstały po roku 1992. Model binarny (Niemcy, Holandia) proponuje dwie różne drogi kształcenia: akademicką i nieakademicką, przy czym kształcenie nieakademickie nie jest postrzegane jako mniej prestiżowe.

Przeciwnie – wiele osób wybierając wyższe studia zawodowe uznaje, że przygotowują one lepiej, szybciej i z uwzględnieniem praktyki zawodowej do podjęcia pracy. System zunifikowany, w którym nastąpiło zatarcie zróżnicowania pomiędzy akademickim i nieakademickim sektorem szkolnictwa wyższego (Francja, Szwecja) proponuje wolny dostęp do studiów uniwersyteckich, a procedury selekcji bardzo często są stosowane po pierwszej sesji egzaminacyjnej³⁶.

W ramach Procesu Bolońskiego, do którego przystąpiło już czterdzieści krajów, w 33 krajach dostosowano już istniejącą strukturę szkolnictwa wyższego do modelu bolońskiego 3+2, czyli w terminologii polskiej - studia licencjackie plus magisterskie, w pozostałych wprowadzono reformy ustanawiające dwustopniowość, lub trwają przygotowania do ich wprowadzenia.

³⁵ Informacja sporządzona na podstawie opracowania dr Renaty Nowakowskiej-Siuta, pn. Raport. Szkolnictwo wyższe w wybranych krajach Europy Zachodniej oraz Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej – charakterystyka struktury i funkcjonowania z uwzględnieniem procedur uzyskiwania stopni i tytułów naukowych, wykonanego na zlecenie NIK.

³⁶ Por. Nowakowska- Siuta R., Szkolnictwo wyższe w wybranych krajach Europy Zachodniej po II wojnie światowej. IBE, Warszawa 2007.

Dwustopniowa struktura dotyczy niemal wszystkich kierunków studiów wyższych, z wyjątkiem studiów medycznych i pokrewnych kierunków, które zachowały swą jednolitą strukturę w większości państw europejskich.

Dziewięć krajów w pełni wprowadziło trójstopniową strukturę szkolnictwa wyższego, Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów (ECTS) oraz suplement do dyplomu (Finlandia, Norwegia, Dania, Islandia, Włochy, Bułgaria, Grecja, Cypr i Lichtenstein).

Trójstopniowa struktura szkolnictwa wyższego (3+2+3/4, czyli w terminologii polskiej - studia licencjackie plus magisterskie plus doktoranckie) została zaakceptowana niemal wszędzie. W niektórych krajach została już wdrożona, w innych jest w trakcie wdrażania. W większości krajów jest wprowadzana stopniowo, w oparciu o centralną legislację. W 26 krajach studia doktoranckie obejmują 3-4 lata studiów, natomiast w kilku krajach czas trwania tego typu studiów nie jest zdefiniowany przez legislację.

Połowa krajów wprowadziła w pełni dwa spośród trzech najważniejszych elementów Procesu Bolońskiego (trójstopniowa struktura, ECTS i suplement do dyplomu). W większości krajów uruchomiono mechanizmy finansowania promujące wprowadzanie tych elementów w szkolnictwie wyższym, oraz rozpowszechniane są informacje i organizowane jest doradztwo w tym zakresie. Jeśli chodzi o uznawanie wspólnych dyplomów (*joint degrees*), to konieczne jest zwiększenie wysiłków w tej dziedzinie, gdyż jedynie w połowie krajów – sygnatariuszy Deklaracji - takie dyplomy są oficjalnie uznawane. Piętnaście krajów członkowskich Unii Europejskiej wprowadziło krajowe ramy kwalifikacji lub planuje je wprowadzić do roku 2007.

Większość krajów stworzyła niezależne krajowe instytucje odpowiedzialne za ocenę jakości kształcenia lub/oraz akredytację w dziedzinie szkolnictwa wyższego. Dwie trzecie krajów - sygnatariuszy Deklaracji Bolońskiej - ma przynajmniej jedną instytucję na szczeblu krajowym odpowiedzialną za zapewnianie jakości w szkolnictwie wyższym. Instytucje tego typu są przeważnie odpowiedzialne za ocenianie i akredytację uczelni oraz programów studiów. W 22 krajach w instytucjach tego typu reprezentowani są studenci. W niemal wszystkich krajach wewnętrzna i zewnętrzna ocena instytucji jest obowiązkowa lub zalecana. Wnioski z oceny wewnętrznej są często wykorzystywane podczas przeprowadzania oceny zewnętrznej. W większości krajów w wewnętrznej ocenie uczelni udział biorą również studenci. Procedury dotyczące monitorowania tego typu oceny są zwykle definiowane w legislacji.

W większości krajów procedura uzyskania stopnia doktorskiego wymaga ukończenia studiów na poziomie magisterskim, napisania rozprawy doktorskiej oraz jej publicznej obrony. Tradycja poszczególnych modeli szkolnictwa wyższego przewiduje dodatkowe, szczegółowe kwestie.

Poza Polską, stopień doktora habilitowanego (lub jego odpowiednik) funkcjonuje w takich krajach, jak Niemcy (tu od 2002 roku przewiduje się możliwość tzw. *Juniorprofesur* czyli zatrudnienia na stanowisku profesora uniwersyteckiego osoby bez habilitacji), Austria, Szwajcaria, Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry, Francja (habilitacja jest tu potwierdzeniem gotowości do prowadzenia samodzielnych badań

naukowych) oraz Rosja, natomiast model anglosaski generalnie nie przewiduje tego stopnia.

W Wielkiej Brytanii i Irlandii istnieją jednak w niektórych dziedzinach tzw. "wyższe doktoraty" (ang. *higher doctorates*), zbliżone charakterem do polskiego stopnia doktora habilitowanego, aczkolwiek nie są one obowiązkowym etapem kariery naukowej. I tak w naukach przyrodniczych są dwa stopnie doktorskie: niższy – "Ph.D" (*doctor of philosophy*) i wyższy – "D.Sc." (*Scientiæ Doctor*). Inne doktoraty angielskie nadawane w różnych specjalnościach to: "D.D." (*Divinitatis Doctor* – doktor teologii chrześcijańskiej), "LL.D." (*Legum Doctor* – doktor praw) lub "D.C.L." (doktor prawa cywilnego), "D.Litt." (*Literarum Doctor* – doktor literatury), "D.Mus." (*Musicae Doctor* – doktor muzykologii), D.Tech. (doktor technologii), "D.M." (*Medicinae Doctor* – doktor medycyny). Niektóre z wyższych doktoratów brytyjskich straciły swoje znaczenie jako istotny wyznacznik kariery akademickiej, jednak w najstarszych uczelniach nadal mają znaczenie prestiżowe, m.in. podczas ceremonii uniwersyteckich.

Podobne rozwiązania funkcjonują w Danii. W Bułgarii, Rosji, na Ukrainie, Białorusi oraz w innych krajach WNP odpowiednikiem habilitacji jest uzyskanie stopnia naukowego doktora nauk (ros. *доктор наук*). Warunkiem jest uzyskanie wcześniej stopnia naukowego kandydata nauk, odpowiedni dorobek naukowy, ukończenie specjalnych studiów zwanych doktoranturą i obrona pracy habilitacyjnej. Kolejnymi etapami kariery naukowej w Rosji jest otrzymanie nominacji na kolejne tytuły naukowe: docenta (starszego pracownika naukowego), profesora, członka-korespondenta, akademika.

W Stanach Zjednoczonych nie ma habilitacji, ale żeby otrzymać stanowisko na wyższej uczelni zazwyczaj należy wykazać się przynajmniej dwuletnią praktyką naukową po doktoracie (*postdoctoral fellowship*) i dorobkiem naukowym w postaci od kilku do kilkudziesięciu publikacji naukowych w zależności od prestiżu uczelni, uprawianej dyscypliny naukowej oraz prestiżu czasopism, w których ukazują się publikacje. Dobrze widziane u kandydata na stanowisko profesora uczelni jest w USA doświadczenie w nauczaniu na poziomie akademickim. Powszechną praktyką jest zatrudnianie na stanowisko *assistant professor*, które nie daje gwarancji pracy i jest odpowiednikiem polskiego adiunkta, a po 6-7 latach przeprowadzenie formalnej i zazwyczaj ostrej weryfikacji, w wyniku której uzyskać można pełne stanowisko profesorskie (*professor*). Czasami pośrednim stanowiskiem między *assistant professor* a *professor* jest *associate professor*, który jednak nie jest traktowany jak pełnoprawny profesor, oraz zazwyczaj nie ma tzw. *tenure*, czyli stałego i gwarantowanego zatrudnienia.

W krajach europejskich oraz Stanach Zjednoczonych uczelnie uprawnione do nadawania stopni i tytułów naukowych mają autonomię w kwestii procedowania (najwyraźniej autonomia ta jest widoczna w modelu anglosaskim), w większości nie istnieją instytucje państwowe weryfikujące i potwierdzające uchwały organów kolegialnych uczelni.

W analizowanych krajach Europy Zachodniej oraz Stanach Zjednoczonych organem decyzyjnym w zakresie dydaktyki, badań oraz procedur nadawania stopni i tytułów naukowych jest organ kolegialny, z reguły funkcjonujący pod nazwą Rady. Znamioną

cechą jest ograniczenie liczebności składu rady zwykle do kilkunastu członków (łącznie z przedstawicielami studentów). Przykładem jest niemiecka Rada Kierunku. W jej skład wchodzi: dziekan, 7 przedstawicieli grupy profesorów, 2 przedstawicieli pracowników naukowych, 3 przedstawicieli studentów oraz 1 przedstawiciel pracowników nie będących nauczycielami akademickimi.

Do zadań Rady Kierunkowej należy wydawanie uchwał we wszystkich kwestiach dotyczących kierunku studiów, które nie leżą w kompetencjach dziekana, organizacja studiów i badań, sprawy doktorskie i habilitacyjne, wnioskowanie do Senatu uczelni o nadawanie tytułów naukowych, wybór dziekana, tworzenie planów dydaktycznych, rozdzielanie środków finansowych³⁷.

Zadania jednostek podstawowych są we wszystkich analizowanych krajach bardzo podobne. Wszędzie eksponowana jest sfera kształcąca działalności ze względu na to, iż dydaktyka jest podstawowym obowiązkiem jednostek organizacyjnych uczelni.

Tytuły i stopnie akademickie oraz procedury ich uzyskiwania

W analizowanych systemach szkolnictwa wyższego do uzyskania pełnych praw nauczyciela akademickiego, a zwłaszcza uzyskania zgody na samodzielne prowadzenie wykładów, wymagane jest posiadanie stopnia naukowego doktora. Wymaganie to nie jest zazwyczaj stawiane w uczelniach artystycznych. Stopień doktora nie jest także niezbędny do uzyskania statusu asystenta, współpracownika akademickiego, profesora zaproszonego, nauczyciela zatrudnionego okresowo.

Ogólne kategorie nauczycieli akademickich w krajach Europy Zachodniej to: profesorowie, wykładowcy i nauczyciele pomocniczy. W ramach ogólnych kategorii w poszczególnych krajach zostały wprowadzone dalsze zróżnicowania, wiążące się z zakresami obowiązków, uprawnień i w konsekwencji wysokością uposażeń.

1. Francja

Pracownicy akademicy

Pracownicy naukowo-dydaktyczni, zwani w żargonie uniwersyteckim nauczycielami-badaczami, jako pełnoetatowi pracownicy państwowi, są podzieleni na statutowe grupy, a każda grupa na klasy, klasa zaś na stadia. Z każdym stadium danej klasy w danej grupie związane jest odpowiednie wynagrodzenie. Promocja pomiędzy stadiami, klasami i grupami odbywa się zgodnie z różnymi procedurami. Te grupy stanowisk to profesorowie, wykładowcy asystenci przebywający na uczelni tymczasowo.

W statutowej grupie profesorów (*professeurs des universités*) istnieją trzy klasy: druga zawiera 3 stadia, pierwsza 6 i najwyższa, zwana wyjątkową (*exceptionnelle*) 2 stadia. W grupie głównych wykładowców (*maîtres de conférences*) także są trzy klasy: druga, pierwsza i hors-classe. Druga klasa jest podzielona na 3 stadia, a pierwsza i hors-classe na 6. Nowo powołani główni wykładowcy rozpoczynają pracę na tym stanowisku

³⁷ Morawski R. (red.), Efektywność funkcjonowania zachodnioeuropejskich instytucji akademickich, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1999 r.

jako tymczasowi urzędnicy państwowi zanim uzyskają mianowanie (*titularisation*). Zanikającą grupę pełnoetatowych stałych pracowników stanowią asystenci. Zastępują tę grupę stanowiska *professeur certifié* i *professeur agrégé*³⁸.

Są to pełnoetatowi pracownicy rekrutowani spośród nauczycieli szkół średnich i mają także status urzędników państwowych.

Uniwersytety mogą wykorzystywać wakujące stanowiska, zarówno profesora, jak i głównego wykładowcy, do rekrutacji tzw. profesorów i wykładowców stowarzyszonych (*professeur associé*). Dotyczy to głównie doświadczonych specjalistów. Stanowisko profesora zaproszonego (*professeur invité*) jest przeznaczone zwykle dla obcokrajowców zapraszanych przez uniwersytety na okres kilku miesięcy. Pozostali pracownicy akademicki, a więc instruktorzy, lektorzy są zatrudniani na czas ograniczony na pełnym etacie lub jego części.

Pracownicy posiadający mianowanie (profesorowie i wykładowcy) są urzędnikami państwowymi i jako pracownicy naukowo-dydaktyczni powinni poświęcać 50 proc. swojego czasu pracy na nauczanie, a pozostałe 50 proc. na badania. Stąd ich obciążenie dydaktyczne stanowi połowę obciążenia innych nauczycieli akademickich. Ustawowo obowiązki dydaktyczne są definiowane jako czas spędzony z udziałem studentów. W zależności od rodzaju wzajemnych relacji ze studentami i liczby słuchaczy, czas nauczania posiada różną wagę w wyznaczaniu czasu obliczeniowego.

Roczne obciążenie dydaktyczne profesorów i wykładowców oraz podobnych pracowników mianowanych wynosi 192 godz., co w zależności od czasu trwania semestru (12-16 tygodni) odpowiada 6-8 godz. tygodniowo. Roczne obciążenie dydaktyczne innych nauczycieli akademickich wynosi 384 godz. (12-16 godz. tygodniowo).

Zgodnie z przepisami dotyczącymi rekrutacji, od pełnoetatowych pracowników naukowo-dydaktycznych zatrudnionych na stałe wymaga się doktoratu. Od 1984 r. są wymagane także dodatkowe kwalifikacje. Na stanowiskach profesorskich od 1984 r., zamiast doktoratu państwowego (*doctorat d'Etat*) jest wymagane uprawnienie do kierowania badaniami (*de l'habilitation á diriger des recherches*). Pracownicy kontraktowi (*moniteurs, attachés temporaires i attachés temporaires vacataires*) są rekrutowani spośród doktorantów, co oznacza, że posiadają przynajmniej dyplom DEA (*Diplome d'études approfondies*) – stopień badawczy otrzymywany po ukończeniu jednorocznych studiów podyplomowych.

Awans akademicki

Procedury prowadzące do zmiany statusu pracowników akademickich są różne i zależą od tego, czy promocja dotyczy przejścia z jednej grupy ustawowej do innej,

³⁸ Anweiler O., Boos-Nünning U., Brinkman G., Glowka D., Goetze D., Hörner W., Kuebart F., Schäfer H.-P., *Bildungssysteme in Europa*. Beltz Verlag. Weinheim-Bassel 1996. Drogosz-Zabłocka E., *Kształcenie zawodowe uniwersyteckie i nieuniwersyteckie we Francji*, w: Wójcicka M. (red.), *Dywersyfikacja w szkolnictwie wyższym*. Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego. Uniwersytet Warszawski. Warszawa 2002.

wewnątrz danej grupy lub wewnątrz klasy. Promowanie wewnątrz danej grupy ustawowej odbywa się według dwóch różnych procedur. Co roku istnieje szereg możliwości promocyjnych, które ministerstwo przydziela uniwersytetom i Narodowej Radzie Uniwersytetów CNU (*Council National des Universités*). Pracownicy akademicy spełniający ustalone kryteria ubiegają się o promocję w swojej uczelni. Jeśli nie zostaną promowani, ich podanie jest przekazywane do CNU, gdzie mają drugą szansę.

Ta dwoistość procedury jest usprawiedliwiona faktem, że uczelnie mają tendencję do promowania ludzi zaangażowanych lokalnie w badania, nauczanie i pracę administracyjną, podczas gdy CNU zmierza do promowania na podstawie jakości, zwykle sprowadzającej się do efektywności pracy naukowej.

Promocja profesorów klasy II do I odbywa się na podstawie selekcji, zależnie od liczby wolnych miejsc. Jest ogłaszana dekretem ministra po wyrażeniu opinii przez radę naukową uczelni o propozycji CNU. Promocja profesorów z I klasy do klasy najwyższej odbywa się także na podstawie selekcji. Każdego roku Rada Administracyjna uczelni sporządza listę klasyfikującą głównych wykładowców, którzy mogą być promowani. Listy takie są przekazywane do odpowiednich departamentów CNU. CNU, po zbadaniu listy na specjalnej sesji, przekazuje propozycje promocji ministerstwu, przy czym musi być zachowana kolejność na liście ustalona przez Radę Administracyjną uczelni. Promocja głównych wykładowców jest ogłaszana publicznie dekretem ministra. Promocja to także wzrost zarobków. W przybliżeniu co 2-3 lata nauczyciele akademicy wspinają się o jeden szczebel na drabinie płac.

W ramach limitów, liczby i rodzaju stanowisk aprobowanych corocznie przez parlament, minister edukacji przyznaje uniwersytetom nowe stanowiska. Również istniejące stanowiska mogą być nie obsadzone w wyniku awansu, przejścia do innej instytucji lub odejścia na emeryturę. Raz w roku ministerstwo publikuje listę stanowisk, na które zostanie ogłoszony konkurs. Kandydaci na stałe stanowiska profesora są rekrutowani w ramach konkursów organizowanych w każdej uczelni. Jednak w takich dyscyplinach jak: prawo, polityka, organizacja i zarządzanie, kandydaci na stałe stanowiska są wstępnie rekrutowani i oceniani w skali krajowej przez CNU, w trakcie konkursu, wg ściśle zdefiniowanej procedury, w procesie zwanym *agrégation* i mianowani na stanowiska przez urzędnika państwowego (ministra edukacji lub w przypadku pełnych profesorów prezydenta Republiki). CNU może poprosić o pisemną opinię zewnętrznego eksperta na temat kandydata.

Odpowiedni departament CNU sporządza, w kolejności alfabetycznej, listę kwalifikacyjną kandydatów spełniających standardy wymagań dla danej dyscypliny naukowej. W przypadku odrzucenia kandydata niezbędne jest pisemne uzasadnienie decyzji. Kandydaci zakwalifikowani przez CNU zgłaszają się na wakujące lub nowo otwarte stanowiska w wybranej przez siebie uczelni. Każda uczelnia posiada stałe specjalistyczne komitety zorganizowane na bazie dyscyplinarnej (ponad 70 dyscyplin określonych przez sekcje CNU). Każdy komitet składa się z profesorów i wykładowców, pochodzących zarówno z tego samego wydziału, jak i z innych wydziałów i z innych uczelni.

Członkowie komitetów wybierani są na okresy 4-letnie, w liczbie 10-20 osób, przy czym liczba wykładowców jest taka sama jak profesorów. Komitet specjalistyczny lub utworzony w jego ramach podkomitet, po analizie osiągnięć kandydatów, konsultacji z Radą Naukową uczelni i rozmowie z kandydatami tworzy listę maksymalnie 5 kandydatów na każde wolne stanowisko, szeregując ich w preferowanej kolejności.

Następnie Rada Administracyjna uczelni, na zwołanej wyłącznie w tym celu sesji, w składzie osób posiadających stanowiska o randze co najmniej takiej samej, jak stanowisko wakujące, składa ministrowi edukacji propozycję zawierającą albo pierwszego kandydata z listy komitetu³⁹, albo też kilku następnych na liście. Ponieważ kandydat może zgłosić się jednocześnie do kilku uczelni, stanowisko oferuje się zajmującemu najwyższą pozycję na liście kandydatów, a jeśli odmówi, to następnemu w kolejności. Podobna procedura selekcji zarówno na poziomie krajowym, jak i na poziomie uczelni, dotyczy wszystkich kandydatów na stanowisko głównego wykładowcy.

Pracownikom akademickim, tak jak większości pracowników państwowych, przyznaje się mianowanie po krótkim okresie próbnym, zwykle 1-2 lata, w czasie którego są oni stażystami. Z chwilą przyznania mianowania korzystają z przywilejów, jakie nadaje im ustawa, która gwarantuje stałe zatrudnienie, ustanawia prawa i obowiązki oraz organizuje karierę zawodową i określa wynagrodzenie.

2. Holandia

Nauczyciele akademicy

Pojęcie „pracownicy akademicy” odnosi się do wszystkich kategorii pracowników zaangażowanych w badania lub nauczanie. Kategoria „pozostali pracownicy” obejmuje pracowników administracyjnych i pomocniczych, bibliotecznych oraz pełniących funkcje menedżerskie. Obecna struktura stanowisk akademickich obejmuje profesorów (*hooglerar*), głównych wykładowców uniwersyteckich (*universitair hoofddocent* – UHD) i wykładowców uniwersyteckich (*universitair docent* – UD). Te trzy stanowiska znajdują się we wzajemnym stosunku hierarchicznym i tworzą typową drabinę kariery naukowej. Inne kategorie pracowników akademickich to: współpracownicy naukowci i dydaktyczni zatrudnieni w uniwersytetach i afiliowanych przy uniwersytetach instytutach badawczych, a ponadto praktykanci badawczy i studenci asystenci.

W HBO od 1993 r. istnieją następujące stanowiska, wymienione w kolejności od najniższego do najwyższego: nauczyciel A (*docent A* – docA), nauczyciel B (*docent B* – docB), nauczyciel kolegium A (*hogeschooldocent A* – hsdocA), nauczyciel kolegium B (*hogeschooldocent B* – hsdocB), nauczyciel kolegium C (*hogeschooldocent C* – hsdocC), starszy wykładowca (*hogeschoolhoofddocent* – hshdoc) i lektor (lektor). Dwa najwyższe stanowiska (starszego wykładowcy i lektora) zostały utworzone pod koniec lat 90. i wymagają wyższych kwalifikacji akademickich. Uważa się, że nauczyciele akademicy są urzędnikami państwowymi, jednak w 1987 r. zniesiono powoływanie

³⁹ Por. Döbert H., Hörner W., von Kopp B., Mitter W. (Hrsg.), *Die Schulsysteme Europas*. Schneider Verlag Hohengehren GmbH. Kronach 2002; European Commission, *Key Data on Education in Europe 2005*, Brussels 2006.

profesorów przez Koronę, zastępując je wzajemnym związkiem pomiędzy pracownikami akademickimi jako pracownikami z jednej strony, a uczelniami jako pracodawcami prawnymi z drugiej.

Awans akademicki

Wprawdzie na większości stanowisk zatrudnia się na stałe, ale pracownicy akademicy nie mają już takiej pozycji, jak w przeszłości. Obecnie, jeśli jakieś stanowiska okażą się przestarzałe lub niepotrzebne, zatrudnieni na nich pracownicy akademicy nie mają prawa domagać się innego.

Powodem zwolnienia, nawet pracowników z *tenure* (zatrudnionych na pełnym etacie na czas nieokreślony), może być spadek liczby studentów w departamentach. Również profesorowie mogą być zwolnieni, ale procedura ich zwolnienia jest bardzo długa i kosztowna. Formalne obowiązki pracowników akademickich zostały zdecentralizowane do poziomu uniwersytetów.

3. Niemcy

Nauczyciele akademicy

Istnieją dwie podstawowe grupy pracowników akademickich: profesorowie i pozostali pracownicy akademicy. To rozróżnienie jest bardzo mocno uwypuklone w niemieckim szkolnictwie wyższym. Profesorowie posiadają dużą władzę, cieszą się wysokim prestiżem i dużym zakresem wolności akademickiej, co w sposób zasadniczy wpływa na wzajemne relacje pomiędzy nimi a pozostałymi pracownikami akademickimi. Grupa profesorska dzieli się na trzy kategorie: C2, C3 i C4. Są to kategorie administracyjne wynagradzania, wyrażające jednocześnie status hierarchiczny wśród profesorów. Profesorowie należący do grupy C4 mają najwyższy status zawodowy i są, na zasadzie tradycji, nazywani profesorami zwyczajnymi lub *Lehrstuhlinhaber* (kierownik katedry). Ich katedra zwykle składa się z szeregu pracowników na odpowiednich stanowiskach, studentów asystentów i sekretarki.

Kategoria profesorów C4 istnieje tylko na uniwersytetach i stanowi najliczniejszą podgrupę w grupie profesorów. Profesorowie C3 mają mniej pracowników akademickich do swojej dyspozycji, czasami żadnego. Stanowisko C2 jest najniższym stanowiskiem profesorskim na uniwersytetach, zwykle bez *tenure*, przeznaczonym dla tych, którzy uzyskali stopień doktora habilitowanego i pragną uzyskać stanowisko C3 lub C4. Stanowisko C2 wciąż istnieje w uniwersytetach, ale jest stopniowo wypierane przez stanowiska starszego asystenta i starszego inżyniera. W wyższej szkole zawodowej (*Fachhochschule*) nie ma stanowisk profesorskich typu C4, lecz stanowiska kategorii C3 i znaczna liczba stanowisk profesorskich kategorii C2. Żadne stanowisko profesorskie w *Fachhochschule* nie wiąże się z katedrą.

Wszystkie trzy kategorie stanowisk profesorskich, z wyjątkiem C2 na uniwersytetach, mają *tenure* od samego początku. Obciążenie dydaktyczne wszystkich profesorów jest jednakowe i wynosi na uniwersytetach 8 godzin tygodniowo, a na *Fachhochschule* 16 (18). W *Fachhochschule* prawie nie ma pracowników akademickich nie będących profesorami, co oznacza, że zadaniem tych instytucji nie jest kształcenie młodych naukowców. Na uniwersytetach natomiast liczba pracowników akademickich nie będących profesorami jest około 3 razy wyższa niż profesorów. Większość tej grupy

pracowników znajduje się w sytuacji wymagającej prowadzenia nauczania i badań oraz kształcenia się w kierunku wykonywania tych zadań⁴⁰. Pracują oni nad doktoratem lub habilitacją.

Można wyróżnić kilka kategorii pracowników nie będących profesorami, a mianowicie: pomocniczy pracownicy akademicy (*Wissenschaftliche Hilfskräfte*); współpracownicy akademicy (*Wissenschaftliche Mitarbeitern*) zatrudnieni na kontraktach stałych lub tymczasowych bądź finansowani z funduszy pozyskiwanych w ramach kontraktów; studenci doktoranci lub po doktoracie utrzymujący się ze stypendium; asystenci; starsi asystenci i starsi inżynierowie oraz wykładowcy (*Hochschuldozenten*).

Awans akademicki

W typowej karierze akademickiej średnio po okresie nieco dłuższym niż 6 lat studiów uniwersyteckich uzyskuje się stopień akademicki. Poniżej 1/7 absolwentów zmierza w kierunku doktoratu. Te osoby, które się na to zdecydowały, przez 3-6 lat są doktorantami, prawdopodobnie wspieranymi stypendium doktorskim, posiadającymi zatrudnienie na 1/2 etatu jako pomocniczy pracownicy akademicy lub jako pracownicy badawczy, opłacani z funduszy zewnętrznych przeznaczonych na granty badawcze. Po ukończeniu pracy doktorskiej i uzyskaniu doktoratu, ponownie ok. 1/7 doktorów stanie się w przyszłości profesorami uniwersyteckimi. Osoba ze stopniem naukowym doktora może zostać asystentem uniwersyteckim, pracownikiem badawczym opłacanym z zewnętrznych funduszy lub może być jej przyznane jedno z niewielu poddoktorskich stypendiów. Następnie, po dalszych 6-8 latach, może uzyskać habilitację. Uptynie zapewne dalszych parę lat zanim zostanie powołana na stanowisko profesorskie.

W celu stworzenia lepszych możliwości awansu wysoko wykształconych naukowców, nowelizacja z 1985 r. ustawy ramowej szkolnictwa wyższego wprowadziła dwa nowe stanowiska: starszego asystenta i starszego inżyniera. Te dwa tymczasowe stanowiska są równoważne kategorii profesora C2. Od przyszłych nauczycieli *Fachhochschule* nie wymaga się przechodzenia przez proces habilitacji na drodze awansu zawodowego do stanowiska profesora, lecz co najmniej 5-letniego doświadczenia praktycznego po ukończeniu doktoratu, w tym minimum 3 lat działalności zawodowej poza szkolnictwem wyższym. Procedury promocji i powoływania na stanowiska profesorskie są w przybliżeniu podobne na uniwersytetach i *Fachhochschulen*. Informacje o wakujących stanowiskach są ogłaszane publicznie w gazetach i czasopismach naukowych.

Spśród zgłoszonych kandydatów zainteresowany departament lub wydział tworzy ułożoną w kolejności preferencyjnej listę 3 kandydatów o najlepszych kwalifikacjach i przedkłada ją rektorowi uczelni. Rektor z kolei przekazuje tę listę ministrowi odpowiedzialnemu za szkolnictwo wyższe w danym landzie, wraz z odpowiednią rekomendacją. Zwykle minister powołuje osobę zajmującą pierwsze miejsce na liście. Czasami jednak, np. w sytuacjach spornych lub gdy wchodzi w grę sprawa równych

⁴⁰ Nowakowska Nowakowska-Siuta R., Wyższe szkoły zawodowe w Niemczech, w: Wójcicka M. (red.), Dywersyfikacja w szkolnictwie wyższym. Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa 2002.

możliwości, może być powołany drugi lub trzeci kandydat z listy. W wyjątkowych przypadkach minister może poprosić o nową listę kandydatów, a nawet powołać kogoś, kto nie był proponowany. Na uniwersytetach nie ma programów promowania na stanowiska profesorskie.

Z zasady jest niemożliwe zostanie profesorem w tym samym uniwersytecie, na którym uzyskało się habilitację. Tylko kandydaci z innych uniwersytetów lub zakwalifikowane osoby bez zatrudnienia mogą być powołane na jedno ze stanowisk profesorskich. Mechanizm ten jednak otwiera możliwości negocjowania płac. Jeśli profesor otrzyma powołanie na stanowisko z innego uniwersytetu, może negocjować dodatki do płacy lub dodatkowe środki w swoim macierzystym uniwersytecie, jako warunki pozostania w nim lub jako warunki akceptacji zaoferowanego stanowiska na innym uniwersytecie.

4. Szwecja

Nauczyciele akademicki

Uregulowania prawne dotyczące nadawania stopni akademickich zawiera rozporządzenie rządowe, które opisuje 3 ogólne stopnie akademickie oraz 47 zawodowych. Oprócz tych stopni jest 13 stopni zawodowych nadawanych przez Uniwersytet Nauk Rolniczych. Decyzje w sprawie uprawnień do nadawania stopni akademickich podejmuje Krajowa Agencja Szkolnictwa Wyższego. Od 1986 r. w szkolnictwie wyższym Szwecji istnieją 4 podstawowe stanowiska akademickie: profesor, starszy wykładowca (*universitetslektor*), asystent badawczy (*forskarassistent*) i młodszy wykładowca (*adjunkt*).

W ostatnich latach, w wyniku nowych przepisów dotyczących studiów doktoranckich, coraz częstsze jest stanowisko stypendysty doktoranckiego (*doktorandtjänst*). Na te stanowiska można zatrudniać na pełnym etacie lub jego części. Oddzielną grupę nauczycieli akademickich zatrudnionych na różnych stanowiskach akademickich stanowią osoby zaproszone. Od 1 stycznia 2002 r. ustanowiono stanowisko starszego wykładowcy pomocniczego⁴¹ (*assisting senior lecturer*) o podobnych warunkach zatrudnienia jak asystent badawczy. Różnica polega tylko na tym, że starszy wykładowca pomocniczy może być promowany na stanowisko starszego wykładowcy, jeśli spełni warunki wymagane do promocji. Wyższe uczelnie mogą mieć także specjalne stanowiska pełnoetatowe dla studentów-doktorantów umożliwiające im ukończenie studiów podyplomowych (doktoranckich).

Student-doktorant powinien przede wszystkim poświęcić się swoim studiom i w ograniczonym stopniu pracy dydaktycznej i administracyjnej. Taka praca, przed nadaniem stopnia doktora, nie może przekroczyć 20 proc. godzin pracy. Na to stanowisko mogą być powołane tylko osoby przyjęte na studia podyplomowe. Osoba,

⁴¹ Jonsson J. O., *Education, Social Mobility and Social Reproduction in Sweden*, w: Hansen E. J., Ringen S., Uusitalo H., R. Erikson (red.), *Welfare Trends in Scandinavian Countries*, New York 1993; Gmerek T., *Szkolnictwo wyższe w krajach skandynawskich. Studium z pedagogiki porównawczej*, Wydawnictwo WOLUMIN, Poznań 2005.

której przyznano grant na studia podyplomowe powinna być powołana na stanowisko studenta-doktoranta nie później niż 2 lata przed egzaminem doktorskim. Decyzję o zatrudnieniu podejmuje rektor. Czas pierwszego zatrudnienia nie może być dłuższy niż rok, ponawiany dwukrotnie, przy czym zatrudnienie na tym stanowisku nie może trwać dłużej niż rok po uzyskaniu stopnia doktora. Od osób na stanowiska profesora, starszego wykładowcy i asystenta badawczego wymaga się doktoratu. Od wszystkich nauczycieli akademickich wymaga się ponadto odpowiednich kwalifikacji i doświadczenia dydaktycznego. Na stanowisko młodszego wykładowcy kwalifikują się osoby posiadające wykształcenie przynajmniej na poziomie stopnia bachelor lub inne równoważne kwalifikacje.

Od osoby ubiegającej się o stanowisko asystenta badawczego wymaga się doktoratu lub zagranicznych kwalifikacji uważanych za równoważne doktoratowi. Pierwszeństwo powołania na to stanowisko mają kandydaci, którzy zdali swój egzamin doktorski nie wcześniej niż 5 lat przed upływem daty wyznaczonej na zgłaszanie się do konkursu.

Kandydaci, którzy zdali egzamin doktorski wcześniej, mogą być również rozpatrywani w pierwszej kolejności, ale tylko wówczas, gdy istnieją ku temu szczególne powody.

Awans akademicki

Możliwości awansu na wyższe stanowiska, oparte na ocenie kompetencji naukowych i dydaktycznych nauczyciela akademickiego lub pracownika badawczego, zostały otwarte w 1990 r. Przedtem było to możliwe tylko wówczas, gdy pojawił się wakat lub gdy zostały ustanowione nowe stanowiska. Podczas promowania obecnie więcej uwagi zwraca się na kwalifikacje i doświadczenie pedagogiczne. Nastąpił także bardziej równomierny podział obowiązków pomiędzy różne grupy nauczycieli akademickich, co stwarza wszystkim możliwości angażowania się nie tylko w nauczanie, ale i badania naukowe. Od 1999 r. wszyscy pracownicy mają prawo do czasu wolnego na podwyższenie kwalifikacji zawodowych i wykonanie badań.

Ta norma prawna może oznaczać zmniejszenie prawa profesorów do takiego czasu. Przed wejściem w życie nowych przepisów profesorowie byli bowiem uprawnieni do semestralnego urlopu płatnego raz na 5 lat. Zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami, młodszy wykładowca może być awansowany na stanowisko starszego wykładowcy nawet jeśli nie spełnia wymagań kwalifikacyjnych. Dotyczy to jednak tylko sytuacji, gdy wykazał się szczególnymi umiejętnościami dydaktycznymi lub w kierowaniu pracami i zarządzaniu pracownikami w swojej uczelni, bądź wyjątkowymi umiejętnościami w nawiązywaniu kontaktów ze społecznością lokalną.

Osoba, której zaproponowano zatrudnienie na stałe na stanowisku starszego wykładowcy, może być zatrudniona na stałe bezpośrednio na stanowisku profesora, jeśli spełnia postawione wymagania i poprosi o takie stanowisko. Nie dotyczy to promowania na stanowisko starszego wykładowcy. Przed zatrudnieniem nauczyciela akademickiego na wakujące stanowisko, na stałe lub czas określony (nie dotyczy to promowania), uczelnia musi poinformować o wolnym stanowisku w formie ogłoszenia w prasie lub za pomocą innej równoważnej procedury. Zwykle rada wydziału powołuje odpowiednie ciało, którego zadaniem jest przeprowadzenie procesu rekrutacji.

Procedura obejmuje powołanie przynajmniej dwóch recenzentów, specjalistów w dziedzinie, której dotyczy wakujące stanowisko profesora lub starszego wykładowcy, przy czym jeden z nich musi być ekspertem spoza uczelni.

Jeśli nie istnieją szczególne, silnie uzasadnione przeciwwskazania, jednym z recenzentów powinna być kobieta. W przypadku stanowiska asystenta badawczego wystarczy jeden recenzent, ale nie może on być zatrudniony w dziedzinie podlegającej radzie wydziału, czyli najczęściej musi to być osoba spoza uczelni. W przypadku podań kandydatów o promocję opinia powinna odpowiadać na pytanie, czy kandydat powinien być promowany, czy nie i czy się kwalifikuje.

Jeśli kandydat na stanowisko starszego wykładowcy w swoim podaniu o to poprosi, opinie recenzentów powinny dotyczyć nie tylko jego kwalifikacji na stanowisko starszego wykładowcy, ale także na stanowisko profesora.

5. Wielka Brytania

Nauczyciele akademicki

Stanowiska akademickie w szkolnictwie wyższym Wielkiej Brytanii różnią się między sobą w uniwersytetach „starych” i „nowych”. W „starych” spotykane są następujące stanowiska akademickie: profesor, *reader*, starszy wykładowca, wykładowca B i wykładowca A, a ponadto w kilku przypadkach stanowisko wykładowcy asystenta. Pewne obowiązki dydaktyczne mogą posiadać także asystenci i tzw. Studenci - badacze. Promocja wykładowcy z kategorii A do B następuje na podstawie decyzji uczelni, wyrażonej w następstwie pozytywnej oceny nauczania i osiągnięć badawczych. Bardzo rzadko zdarza się odmowa promocji. Starszy wykładowca i *reader* stanowią poziom promocji o takiej samej skali płac.

We wszystkich uniwersytetach promowanie na stanowisko *readera* stanowi nagrodę przede wszystkim za osiągnięcia badawcze, podczas gdy na stanowisko starszego wykładowcy awansuje się za osiągnięcia badawcze, dydaktyczne lub inne osiągnięcia, zwykle traktowane łącznie. Ostatnim etapem promocji w karierze akademickiej jest stanowisko profesora. Promocja na to stanowisko prawie zawsze dotyczy osób zajmujących stanowisko starszego wykładowcy lub *readera* i zwykle za wyróżniające się osiągnięcia w dziedzinie badań. Do stanowisk promocyjnych zalicza się także stanowiska kierownicze dziekana i kierownika departamentu, na które w większości „starych” uniwersytetów wybiera się na kadencję trwającą 1-3 lata.

W „nowych” uniwersytetach oraz innych szkołach wyższych nie będących uniwersytetami występują następujące stanowiska akademickie (od najwyższego do najniższego): profesor/kierownik departamentu, *reader*, główny wykładowca, wykładowca I i wykładowca II. Najniższym stanowiskiem, na które odbywa się promocja, jest główny wykładowca. Podobnie jak w „starych” uniwersytetach tytuły profesora i *readera* są na ogół przyznawane na podstawie osiągnięć badawczych. Są to jednak wyłącznie tytuły honorowe, nie upoważniające do wyższego wynagrodzenia. Poza tymi tytułami, promocja w nowych uniwersytetach zazwyczaj jest dokonywana nie tyle na podstawie osobistych osiągnięć na poprzednim stanowisku (jak w „starych” uniwersytetach), ale poprzez powołanie na stanowisko związane z pełnieniem funkcji

administracyjnych lub menedżerskich, np. kierownika departamentu lub dziekana. Stanowiska takie mogą być także otwarte dla kandydatów z zewnątrz.

Wówczas powołanie na nie odbywa się w drodze konkursu, przy dużej konkurencji, zarówno wewnętrznej jak i zewnętrznej. Warto przy tym zauważyć, że niektóre uniwersytety przyznają tytuły honorowe profesora osobom piastującym stanowiska kierownicze.⁴²

Awans akademicki

Nie ma ogólnokrajowych wymagań prawnych dotyczących kwalifikacji kandydatów pragnących rozpocząć karierę akademicką. Wyższe uczelnie są instytucjami autonomicznymi i same decydują o wymaganiach stawianych kandydatom na pracowników akademickich. Na każde stanowisko powołuje się metodą konkursową. Wymaganiem jest zwykle „dobry” pierwszy stopień akademicki w nauczanej dziedzinie (I lub II klasy).

Najwyższe wymagania na stanowiska akademickie stawiają „stare” uniwersytety, w których stopień doktora (PhD) stał się normą w większości dyscyplin naukowych. W dalszym ciągu nie jest tak w „nowych” uniwersytetach. Promocję na wyższe stanowisko uzyskuje się w konkursie otwartym, do którego mogą przystąpić zarówno kandydaci z danej uczelni, jak i z zewnątrz. Uczelnia może także, w dowód szacunku, niezależnie promować swoich wartościowych pracowników na wyższe stanowiska. Wspomniany wcześniej tytuł *reader* jest oznaką szacunku dla starszych nauczycieli akademickich i nie ma statusu hierarchicznego, ale pociąga za sobą przesunięcie w górę w punktacji na skali płac starszych wykładowców. Nauczyciele akademicy nie są urzędnikami państwowymi, lecz pracownikami danej uczelni. Nie mają więc zagwarantowanego zatrudnienia na cały okres aktywności zawodowej.

6. Stany Zjednoczone Ameryki Północnej

Tytuły i stopnie

W Stanach Zjednoczonych istnieją trzy podstawowe rodzaje szkół wyższych nadające stopnie akademickie: 2-letnie kolegia środowiskowe tzw. kolegia niższe (*junior colleges*), 4-letnie kolegia oraz uniwersytety. Kolegia środowiskowe i „niższe” mają zasięg lokalny lub regionalny. Oferują one dwa rodzaje programów: jeden o orientacji zawodowej (np. technika dentystyczna, wiedza komputerowa, optyka, kosmetyka), drugi — o profilu ogólnokształcącym. Absolwenci tych szkół otrzymują niższy stopień akademicki nauk humanistycznych lub ścisłych (*Associate of Art*, *Associate of Science*). Pomyślne ukończenie studiów umożliwia dalszą naukę w 4-letnich kolegiach i uniwersytetach z zaliczeniem dwóch lat studiów danego kierunku.

Kolegia 4 letnie to najczęściej uczelnie ogólnokształcące. Absolwenci 4-letnich kolegiów otrzymują stopień akademicki bakalarza (*Bachelor's degree*). Mogą oni studiować dalej na uczelniach prowadzących kursy magisterskie i doktoranckie. Na najwyższym szczeblu w hierarchii amerykańskich szkół wyższych znajdują się uniwersytety (stanowe, prywatne, miejskie) oraz nieliczne instytuty i akademie, które

⁴² Por. Döbert H., Hörner W., von Kopp B., Mitter W. (Hrsg.), *Die Schulsysteme*, j.w.

oferują zarówno studia na poziomie *Bachelor*, jak też prowadzące do stopnia magisterskiego (*Master's degree*) i doktorskiego (*Doctor's degree*). Studia magisterskie trwają rok lub dwa (po otrzymaniu stopnia bakałarza) i kończą się egzaminem ustnym lub pisemnym.

Stopień doktora (najwyższy stopień naukowy w USA) uzyskuje się zwykle po odbyciu dwuletnich studiów doktoranckich, pomyślnie zdaniem egzaminie kwalifikacyjnym, udokumentowaniu znajomości jednego lub języków obcych i przeprowadzeniu badań prowadzących do skompletowania dysertacji. Uniwersytety, poza działalnością dydaktyczną, prowadzą również badania naukowe. Wszystkie wyższe uczelnie amerykańskie zachowują autonomię.

Nauczyciele akademicy i ich ścieżki awansu

System amerykański powstawał w okresie gwałtownego rozwoju nowoczesnej gospodarki rynkowej o silnym nasyceniu wiedzą i technologią. Wraz z rozwojem gospodarki kapitalistycznej, w której produkcja dóbr materialnych stanowiła autonomiczny i doniosły cel strategiczny, także sam system tworzenia i rozpowszechniania wiedzy stał się autonomiczną dziedziną gospodarki narodowej.

W tym sensie „producent” wiedzy oraz „producent” wykształconych umysłów nabierają wartości rynkowej i stają się dobrami ekonomicznymi podlegającymi prawom popytu i podaży. Innymi słowy, pracownik dydaktyczno-badawczy stanowi wartość rynkową i jest przedmiotem konkurencji ze strony pracodawcy. Dlatego cały proces kreacji i zatrudniania pracowników naukowych podlega specyficznym warunkom rynku pracy i różni się zasadniczo od systemów etatystycznych w takich krajach, jak Niemcy oraz Francja, gdzie profesury nadawane są przez państwo, a warunki zatrudnienia w większości szkół wyższych są zbliżone i regulowane przez umowy zbiorowe lub ustawy.

Powoduje to cztery konsekwencje dla świata akademickiego⁴³.

Po pierwsze, wielkość, czyli wolumen produkcji naukowej staje się wymiernym czynnikiem wartości rynkowej pracownika nauki. Oznacza to, że pracownicy naukowci oceniani są w sposób ciągły i każdorazowo ich status zależy od jakości ich pracy (*academic output*). Na ten wolumen składają się przede wszystkim ważne publikacje w uznanych czasopismach naukowych i zawodowych oraz w wydawnictwach akademickich. Polityka wydawnicza podlega prawom produkcji rynkowej i z tego względu decyzje wydawnicze są autonomiczne.

Po drugie, jakość produkcji naukowej podlega mierzalnym i porównywalnym ocenom i staje się naturalnym kryterium polityki naukowej.

Po trzecie, w związku z rynkowym charakterem gospodarki naukowej, zarówno wielkość, jak i jakość produkcji stają się zmiennymi kontrolowanymi lokalnie i autonomicznie przez poszczególne organizacje i instytucje (uniwersytety, towarzystwa naukowe i zawodowe oraz stowarzyszenia regionalne i placówki akredytujące) i nie podlega dodatkowej kontroli przez centralną administrację państwową. Podstawową

⁴³ Szerzej na ten temat: B. Misztal, *Promocja uczonych w USA*, w: „Forum Akademickie” 2004 nr 3-4.

konsekwencją tej sytuacji jest to, iż tytuły naukowe i stopnie akademickie nadawane są indywidualnie przez placówki akademickie i nie mają waloru uniwersalnego, to znaczy nie są kompletnie i bezwarunkowo kompatybilne i automatycznie przenośne, lecz są każdorazowo negocjowane pomiędzy pracownikiem naukowym a pracodawcą (organizatorem pracy naukowej).

Po czwarte, wartość rynkowa pracownika naukowego jest zmienną dynamiczną i na skutek tego, ze względu na osiągnięcia, publikacje, popularność, nagrody naukowe i wynalazki, wartość ta może podlegać zmianie na korzyść pracownika.

Przegląd najważniejszych aspektów dotyczących funkcjonowania uczelni wyższych w wybranych krajach Europy Zachodniej oraz Stanach Zjednoczonych Ameryki Pn. pozwala wysnuć wniosek, że różnice pomiędzy państwami wynikają nie tylko z tradycyjnie ugruntowanych modeli szkolnictwa wyższego, ale także z uwarunkowań ideologicznych, kulturowych, ekonomicznych i społeczno - politycznych poszczególnych krajów. Coraz większy wpływ na systemy edukacji na jej wszystkich szczeblach zaczynają również wywierać procesy integracji o charakterze ponadnarodowy.

Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej

Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej

Prezes Rady Ministrów

Wiceprezesa Rady Ministrów

Rzecznik Praw Obywatelskich

Prezes Trybunału Konstytucyjnego

Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Minister Edukacji Narodowej

Przewodnicząca Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży Sejmu RP

Przewodnicząca Komisji ds. Kontroli Państwowej Sejmu RP

Przewodniczący Komisji Edukacji, Nauki i Sportu Senatu RP.